

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Socialinio darbo katedra

Evelina Koršunova

Specialiosios pedagogikos studijų programos

Magistro darbas

**Pradinių klasių, disleksiją turinčių mokinių,
lietuvių kalbos mokymo(si) ypatumai**

Darbo vadovė: dr. Violeta Gevorgianienė
Konsultantė: dr. Violeta Gevorgianienė

Vilnius 2008

TURINYS

SANTRAUKA	3
RÉSUMÉ	4
ĮVADAS	5
I. DISLEKSIJĄ TURINČIŲ MOKINIŲ MOKYMO(SI) YPATUMAI	7
1.1. Disleksijos požymiai	7
1.2. Disleksijos priežastys ir nustatymas	9
1.3. Disleksijos tipai	10
1.4. Pagalba mokiniui, turinčiam disleksiją	12
1.5. Tyrimo tikslas ir uždaviniai	16
II. TYRIMO METODIKA	17
2.1. Tyrimo dalyviai	17
2.2. Tyrimo metodai	17
2.3. Tyrimo eiga	18
2.4. Duomenų tvarkymas	18
III. REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS	19
3.1. Mokytojų apklausos rezultatai	19
3.1.1. Bendri duomenys apie disleksiją turinčius mokinius.....	19
3.1.2. Duomenys apie mokinių disleksijos tipus ir priežastis.....	21
3.1.3. Lietuvių kalbos mokymo(si) ypatumai.....	24
3.2. Mokinių skaitymo įvertinimo rezultatai	32
3.2.1. Bendras klaidų įvertinimas.....	32
3.2.2. Foneminių klaidų ypatumai.....	33
3.2.3. Morfologinių klaidų tipai.....	35
3.2.4. Skaitymo proceso ypatumai.....	38
3.2.5. Teksto supratimas.....	41
3.2.6. Apibendrinimas.....	42
IŠVADOS	44
LITERATŪROS SĄRAŠAS	45
PRIEDAI	47

Evelina Koršunova (darbo vadovė dr. Violeta Gevorgianienė).

PRADINIŲ KLASIŲ, DISLEKSIJĄ TURINČIŲ MOKINIŲ, LIETUVIŲ KALBOS MOKYMO(SI) YPATUMAI

Magistro darbas

V.: VU Socialinio darbo katedra, 2008. 61 p.

SANTRAUKA

Pats sunkiausias uždavinys tenka pradinių klasių mokytojui, kai jis turi paruošti savo ugdytinius tolesniam gyvenimui, suteikti pagrindą, išmokyti svarbiausių, būtinausių įgūdžių, skiepyti vertybes, neužgaunant ir priimant kiekvieną mokinį tokio, koks jis yra. Tačiau nėra vieno apibrėžimo ar vienos taisyklės, tiksliai apibrėžiančios, kaip tai reikia daryti.

Disleksija – tai skaitymo sutrikimas, kurį paprastai galima atpažinti ankstyvajame amžiuje. Pedagogams, susidūrus su šia mokinių problema, keliančia nerimą, tenka iš esmės keisti savo įprastinę dėstymo metodiką ir netgi – požiūrį į patį dėstymą.

Literatūrinėje dalyje aptartos disleksijos priežastys, požymiai, pagalba, taikytina mokiniui, turinčiam disleksiją. *Tyrimo tikslas* – atlikti disleksiją turinčių mokinių skaitymo gebėjimų vertinimą ir analizę ir ištirti šių mokinių lietuvių kalbos mokymo(si) ypatumus. *Tyrimo uždaviniai* - nustatyti disleksiją turinčių mokinių lietuvių kalbos mokymo(si) ypatumus, nustatyti sunkumus, su kuriais susiduria pedagogai, mokydami lietuvių kalbos disleksiją turinčius mokinius, išsiaiškinti, koks klaidų tipas dominuoja disleksiją turinčių pradinių klasių mokinių skaityme, nustatyti teksto supratimo ypatumus.

Siekiant tai išsiaiškinti buvo panaudotas anketinės apklausos metodas bei testas. Anketa buvo parengta pradinių klasių mokytojams, Trakų ir Alytaus miestuose bei rajonuose jų apklausta trisdešimt. Jos pagalba bandoma išsiaiškinti įvairius lietuvių kalbos ugdymo proceso dėsningumus ir išskylančias problemas, pedagogų nuomonę įvairiais ugdymo klausimais.

Su mokiniais atliktas teksto skaitymo ir supratimo testas. Ištirta taip pat trisdešimt mokinių, turinčių disleksiją, besimokančių Trakų ir Alytaus miestų bei rajonų mokyklų pradinėse klasėse. Mokiniais skaitant atitinkamą tekstą, iš anksto parengtame protokole buvo žymimos jų padarytos disleksinės teksto skaitymo ir supratimo klaidos.

Atliekant tyrimą, buvo pastebėta, kad disleksiją dažniau turi berniukai nei mergaitės. Be to, kai kurios konkrečios klaidos taip pat yra būdingos daugiau vienai lyčiai negu kitai, todėl rezultatai pateikiami atskirai.

Šis tyrimas gali būti reikšmingas tuo, kad jame atsispindi pačios opiausios problemos, susijusios su disleksiją turinčių mokinių lietuvių kalbos mokymu(si).

Evelina Koršunova (le chef du travail doc. Violeta Gevorgianienė).]

**LES PARTICULARITÉS DE L'APPRENTISSAGE DU LITUANIEN
AUX ÉLÈVES DES CLASSES PRIMAIRES QUI ONT LA DYSLEXIE**

Le travail de la magistrature

L'Université de Vilnius, la Chaire du travail social, 2008. 61 p.

RÉSUMÉ

La plus difficile tâche appartient au professeur des classes primaires, quand il doit préparer ses élèves pour l'avenir, donner la base, apprendre des habitudes nécessaires et importantes, inspirer des objets de grande valeur, n'est pas offensé et recevoir chaque élève tel qu'il est. Mais il n'y a pas de seule définition ou règle précise comment faut-il faire ça.

Dyslexie – c'est un trouble de la lecture, qu'on peut reconnaître à l'âge antécédant. Les professeurs, qui se heurtent avec les élèves, qui ont ce problème, qui soulève une inquiétude, doivent changer au fond la méthode de l'enseignement habituel et même – le point de vue à la formation elle-même.

Dans la partie de la littérature sont discutées les causes de dyslexie, les signes, l'aide qui est appliquée pour l'élève qui a la dyslexie. Le but du sondage – faire l'appréciation et l'analyse des pouvoirs de la lecture aux élèves, qui ont la dyslexie et étudier les particularités d'apprentissage du lituanien par les élèves. Les devoirs du sondage – déterminer les particularités d'apprentissage du lituanien, déterminer les difficultés dont se heurtent les pédagogues qui apprennent le lituanien aux élèves, qui ont la dyslexie, s'expliquer quel type de fautes dominant dans la lecture des élèves dyslexiques des classes primaires déterminer les particularités de la compréhension du texte, on a marqué leurs fautes dyslexiques de la lecture et de compréhension.

En faisant le sondage on a remarqué que les garçons ont le plus souvent dyslexie que les filles. Aussi les caractéristiques fautes concrètes sont typiques pour un sexe que pour l'autre c'est pourquoi on présente les résultats séparément.

Ce sondage peut être important parce qu'il reflète les problèmes les plus délicats, qui sont liés avec les élèves qui ont la dyslexie dans l'apprentissage du lituanien.

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Dažnai kalbama, jog gyvename savo valstybės ir savo visuomenės kūrimo laiką. Tenka išgirsti, kad nuo mokyklos priklausys Lietuvos ateitis, mokytojai pirmiausia atsakingi už pilnavertės asmenybės ugdymą. Žinome, kad kiekvienas žmogus – unikali individualybė, turinti savitas individualias savybes. Dviejų vienodų asmenybių nėra. Tam, kad mokykla ugdytų asmenybę, pirmiausia ką ji gali padaryti – tai perteikti mokiniams programoje numatytą medžiagą, susiedama ją su gyvenimu. Žinoma, labai svarbu atsižvelgti į mokinių amžių, taigi ir į jų patirtį, individualias savybes, gebėjimus. Visada reikia stengtis pamatyti vaiko potencines galimybes, o ne raidos trūkumus. Tėvų ir mokytojų vaidmuo didelis, patenkinant fiziologinius, saugumo, meilės, priklausomybės ir pagarbos poreikius, tačiau jie turi sudaryti vaikams palankias sąlygas, bet nebandyti jų kurti pagal savo sukurtą paveikslą.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose pažymima, kad visas bendrasis ugdymas yra orientuotas į vaiką, jaunuolį, jaunuolę, jų poreikius ir gebėjimus. Todėl šiandieninės mokyklos tikslas — padėti asmeniui maksimaliai išskleisti individualias kūrybos galias ir gebėjimus, tenkinant jo įgimtas reikmes: savirealizacijos — savęs įprasminimo, laisvės, meilės, pagarbos, kūrybos, tvarkos ir darnos poreikius. Akivaizdu, kad bendrojo lavinimo mokykla skirta ne vien jaunimą gyvenimui rengti, ji yra ir mokinio gyvenimo institucija, sergstinti savitas vaikystės ir jaunystės vertybes (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos I - X kl., 1997). Taigi, indėlis į vaiko reikmių patenkinimą turi būti maksimalus, netgi tada, kai vaiko potencinės galimybės yra ribotos.

Apie vieną iš ganėtinai dažnai pasitaikančių individualumų – disleksiją - bus kalbama šiame darbe. Šis sutrikimas tiesiogiai yra susijęs su skaitymu. Disleksija – dalinis skaitymo sutrikimas. Skaitymas, tiksliau – gebėjimas skaityti, mūsų gyvenime yra labai svarbus ir būtinas. Poreikis skaityti yra labai didelis ir su juo susiduriame visur, daugiau ar mažiau – visose gyvenimo srityse, todėl skaitymo sutrikimas sukelia mokiniui rimtų sunkumų visame mokymosi procese.

Šio darbo tema „Pradinių klasių disleksiją turinčių mokinių lietuvių kalbos mokymo(si) ypatumai“ yra pasirinkta neatsitiktinai. Juo siekiama išsiaiškinti kai kurias darbo su disleksiją turinčiais mokiniais per lietuvių kalbos pamokas subtilybes. Lietuvių kalba, kaip dėstomas dalykas, labai glaudžiai siejasi su skaitymu. Mat pradinėse klasėse mokiniai mokosi skaityti integruotai per lietuvių kalbos pamokas. Dažnai tradicinėje lietuviškoje mokykloje, klasėje esantys mokiniai, turintys disleksiją, yra pamirštami mokytojų. Ypatingai dažnai matomas toks

reiškinyms per literatūros pamokas, kai reikia gražiai, raiškiai, aiškiai, su tinkama intonacija perskaityti vienokio ar kitokio pobūdžio tekstą. Tokiais atvejais vengiama prašyti skaityti mokinių, turinčių skaitymo sunkumų. Kita vertus, toks vengimas gali būti pateisinamas tuo, kad galbūt mokinys kompleksuoja dėl savo sutrikimo ir jeigu jis skaitys tekstą visiems girdint, teks pakęsti bendraklasių patyčias. Panašiai viskas atrodo ir per lietuvių kalbos pamokas atliekant įvairias užduotis žodžiu.

Negali teigti, jog vengimo situacija yra itin tendencinga, nuolat pasikartojanti. Todėl labai įdomu, kaip mokytojai susidoroja su jam pateikta užduotimi dirbti dviem frontais – su mokiniais, turinčiais disleksiją ir su mokiniais, kurie jos neturi.

Šiuo metu vyrauja naujas modernus požiūris į „kitokius“ mokinius. Disleksijos sutrikimą turintys mokiniai nėra išimtis. Toks mokinys, kaip ir visi kiti mokiniai, turi teisę į palankias mokymosi sąlygas, į gerą ir kokybišką mokymosi medžiagos pateikimą, o pati kokybė priklausys nuo to, kiek medžiagos pateikimas yra suderintas su galimybe tą medžiagą priimti. Patys pirmieji tokio derinimo turi imtis pradinių klasių mokytojai, ir tik nuo jų priklauso, kas su tais mokiniais bus ateity.

Disleksija pirmą kartą buvo aprašyta 1886 m., pirmasis atvejis - 14 metų amžiaus berniukas, kuris nesugebėjo išmokti skaityti. Tolimesni 1917 m. atlikti tyrimai priskyrė šiuos sunkumus „įgimtą žodžių aklumui“. Tik 1960 m. tyrimai buvo perkelti iš medicinos į mokymo sritį, tiriant, kaip atskirti "disleksijos" ir "atsiliekančių skaitytojų" veiksmus.

Nuo tada kilo daug ginčų, kas sukelia disleksiją, ir kaip ją padėti įveikti tiems, kurie, mamona, turi šį sutrikimą. Dėl tikslaus apibrėžimo taip ir nebuvo susitarta. Terminas "disleksija" bendrai naudotas medicinos/biologijos tyrimuose, ir būtent jį vis dar naudoja šioje srityje dirbančios savanorių grupės. Tačiau, anot Nikolsono (2001), tai reiškia, kad "tai yra vienas, santykinai pastovus, sindromas"¹. Tuo tarpu, naujausi tyrimai rodo, kad tai netiesa.

Edukologai, ypač pedagogikos psichologai, teikia pirmenybę terminui "specifiniai mokymosi sunkumai", pabrėždami, kad asmuo turi sunkumų tam tikrų mokymosi procesų metu, tačiau ne visuose. 1980-aisiais JAV terminas "disleksija" buvo pakeistas kitu terminu - "nesugebėjimu skaityti". Dėl to buvo pradėta tyrinėti ne mokymosi procesą, o skaitymo procesą.

Šiuo metu, vis dėlto labai plačiai vartojamas disleksijos terminas tiek pedagogikoje, tiek medicinoje, tiek kitose susijusiose srityse.

---

¹ Specialusis išsilavinimas, Disleksija (Special Education, Dyslexia)//Tikslinės, su disleksija susijusius klausimus sprendžiančios, grupės ataskaita [žiūrėta 2007 m. rugpjūčio 9 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www.education-support.org.uk/lithuanian/parents/special-education/dyslexia/>

I. DISLEKSIJĄ TURINČIŲ MOKINIŲ MOKYMOSI YPATUMAI

1.1. Disleksijos požymiai

Visi skaitymo trūkumai vadinami aleksija ir disleksija. Aleksija – nesugebėjimas išmokti skaityti arba skaitymo įgūdžių praradimas. Disleksija – lengvesnio laipsnio skaitymo sutrikimas.

Disleksija (gr. „Dis“ – priešdėlis, žymintis perskyrimą, atskyrimą, „lexio“ - skaitau) – tai labai specifinis skaitymo sutrikimas², sukeliantis mokymosi negalę. Alvyra Galkienė pateikia tokį disleksijos apibrėžimą:

disleksija – tai gebėjimo skaityti sutrikimas, kurį lemia specifinė galvos smegenų žievės zonų, atsakingų už skaitymą, disfunkcija³.

Disleksija yra pagrindinis skaitymo sutrikimas, lemiantis mokymosi negalę.

Disleksiją ar kitų specifinių pažinimo sutrikimų turintiems vaikams būdinga:

1. IQ - akademinų pasiekimų neatitikimas;
2. Galima CNS minimali disfunkcija;
3. Pažintinių procesų (funkcijų) sutrikimai;
4. Mokymosi problemos atsiranda ne dėl nepalankios aplinkos, protinio atsilikimo ar emocinių sutrikimų;
5. Netolygus vystymosi modelis.

Disleksijos sutrikimą turintys asmenys vargiai išimena raides, sukeitinėja jas pagal akustinį ir grafinį raidžių panašumą, skaito paraidžiui, nemoka sujungti raidžių į skiemenis. Tokie mokiniai praleidžia priebalsius jų junginiuose, balsius ir priebalsius kitose pozicijose, prideda nereikalingų, sukeičia raides vietomis ir pakeičia kitomis, taip pat sukeičia vietomis ir praleidžia skiemenis. Vaikai, turintys disleksiją, blogiau orientuojasi erdvėje, sunkiau nustato kryptį (aukštyn – žemyn, kairėn – dešinėn), nepakankamai suvokia dydį, formą, blogiau piešia, konstruoja. Šį sutrikimą galima įtarti tada, kai tokios skaitymo klaidos yra stabilios ir pasikartojančios.

Svarbu yra tai, kad disleksijos nepainiotumėm su pažinimo ir mokymosi sutrikimais, kylančiais dėl: 1) socialinio, pedagoginio ar emocinio apleistumo (derivacijos); 2) sensorikos sutrikimų; 3) dvikalbystės; 4) mokymosi motyvacijos stokos; 5) intelekto sutrikimų ir pan. Nes

---

² Soc. m. dr. Janina Kiušaitė. Paskaitų konspekto medžiaga, 2007 m.

³ Alvyra Galkienė. Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje, 2005 m. p.11.

disleksija vadinami vaikų, turinčių normalų intelektą, geras socialines, kultūrinės sąlygas skaitymo mokymosi trūkumai.

Skaitymas gali būti apibūdintas kaip sudėtingas psichofiziologinis procesas, kuriame dalyvauja kalbinės motorikos, kalbinės klausos ir regėjimo analizatoriai (Ambrukaitis, 1996).

Žodžių grafinis vaizdas veikia akį, sukeltą dirginimą priima regėjimo organas, jaudinimas įcentriniais nervais perduodamas į galvos smegenų sensorines ląsteles; čia impulsas (grafinis modelis) „atpažįstamas“, analizuojamas, o šie perduoda informaciją motoriniam centrui, kuris išcentriniais nervais signalus siunčia kalbos padargams – žodis ištariamas (perskaitomas). Tai mechaniškoji skaitymo pusė, ją galima suprasti kaip tam tikrą sąlyginį refleksą. Tačiau skaitymas neatsiejamas nuo mąstymo, atminties, vaizduotės (Ambrukaitis, 2000, p. 38).

Tik tam tikro lygio akių judesio koordinavimas, erdvės, regimasis ir akustinis, simbolinis ir verbalinis suvokimas, skaitymo tempo ir ritmo jutimas, mąstymas, gebėjimas išlaikyti dėmesį gali garantuoti garso ir vaizdo suvokimo vienovę (Pobrein, 2002, p. 65).

Martynaitis (1983) teigia, kad skaitymą galima suprasti kaip šių tarpusavyje susijusių komponentų kompleksą: žodžio skaitymo būdo įvaldymą, perskaityto žodžio, sakinio, frazės, straipsnio dalies ar viso kūrinio reikšmės suvokimą ir skaitomo žodžio bei teksto garsinę išraišką – raiškų skaitymą.

Ambrukaitis (2000) teigia, kad skaityti – tai visų pirma suprasti. Bet kuris normaliai girdintis žmogus skaitomą tekstą supranta remdamasis žodžio garsine forma, nes tarp žodžio grafinio vaizdo ir jo reikšmės tiesioginio ryšio nėra. Taigi skaitymo procesą sudaro dvi dalys:

1. Žodžio garsinės formos atkūrimas pagal jo grafinį modelį.
2. Perskaityto žodžio prasmės suvokimas pagal jo garsinę formą.

Visi išvardinti komponentai skaitant sujungiami į visumą – vaiko smegenyse vyksta sudėtingi procesai, iš kurių išskirtinę reikšmę turi vaizdo ir garso susiejimas. Jeigu mokinys nepajėgia susieti garso su vaizdu, jie neišmoks skaityti (Marcelionienė, 1997).

Pobrein (2002, p. 65) pateikia keletą Ross (1998) išskirtų aspektų, be kurių neįmanomas produktyvus skaitymas. Tai:

1. Sensorinis aspektas (vaikas turi suprasti prieš jį esančius simbolius ar žodžius).
2. Suvokimo aspektas (reikia suvokti, kas tais simboliais ar žodžiais reiškama).
3. Nuoseklumo aspektas (būtina laikytis linijinės, loginės ir gramatinės parašytų žodžių tvarkos).
4. Empirinis aspektas (vaikas turi gebėti rasti ryšį tarp žodžio ir tiesioginės patirties).
5. Mąstymo aspektas (perskaičius reikia padaryti tam tikras išvadas ir įvertinti gautas žinias).

6. Mokymosi aspektas (vaikas gautas žinias turi susieti su ankstesnėmis).
7. Ryšio/asociacijos aspektas (reikia suvokti simbolių, garsų, žodžių ir juos atitinkančių vaizdų ryšius).
8. Emocinis aspektas (vaikas skaitydamas turėtų jausti malonumą)

1.2. Disleksijos priežastys ir nustatymas

Po pirmojo "įgimto aklumo žodžiams" (vėliau pavadinto disleksija) aprašymo jau praėjo daugiau nei 100 metų. Šis sindromas stebino ir domino psichologus, mokytojus, smegenų tyrėjus, lingvistus labiausiai dėl to, kad disleksija kamuodavo dažniausiai tuos žmones, kurie tuėjo visiškai normalų ir net aukštą intelekto koeficientą. Ilgainiui disleksijos tyrimai išsiplėtė ir tokie naujieji mokslai kaip neurologija bei genetika taip pat atidavė duoklę šios keistos ligos tyrimui. Medicinos pasaulyje jau išplėtos teorijos, aprašančios disleksiją biologiniu, mąstymo ir elgsenos lygmenimis. Naujausi genetikos duomenys rodo, kad genetiškai disleksiją lemia ne vienas genas, o daugelio genų specifinė sąveika. Panašiai disleksija pasireiškia ne vienu simptomu, o kelių simptomų konfigūracija.

Disleksija serga apie 5–8 procentai mokyklinio amžiaus vaikų. Berniukai serga 3–4 kartus dažniau nei mergaitės. Yra ir šeimyninis polinkis į šį sutrikimą. Tai reiškia, kad šeimoje dažnai būna keli asmenys, kuriems pasireiškia šis sutrikimas.

Kada galima įtarti disleksiją (5–7 metų amžiaus vaikams):

- Ankstyvas kalbos sutrikimas, neteisingas žodžių tarimas.
- Sunku atskirti tokius garsus, kaip b-p, k-g, t-d, f-v ir pan.
- Sunkiai mokosi eilėraščių.
- Vaikui sunku susikaupti.
- Vaikui sunku paeiliui prisiminti savaitės dienas.
- Sunku prisiminti asmeninius duomenis: gimimo datą, adresą, telefono numerį.
- Sunku prisiminti dienos įvykius atitinkama tvarka.
- Sunku prisiminti ir sekti instrukcijas.
- Sunku teisingai apsirengti, užsisagstyti sagas ir pan.
- Vaikas neskiria kairės pusės nuo dešinės.
- Sunku laikyti ar valdyti pieštuką, žirkles, spalvindamas jis visą laiką peržengia nubrėžtas linijas.
- Kartais būna sunku sugauti ir mesti kamuolį, vaikas sutrinka galvodamas, kokią ranką panaudoti, nemoka sinchronizuoti kūno judesių.

Vyresniame amžiuje skaitant sunku pereiti nuo vienos eilutės pabaigos į kitos eilutės pradžią. Sunku išlaikyti dėmesį reikiamoje eilutės vietoje. Skaitant sakinį parenkama neteisinga intonacija ir t.t.

Disleksija, kaip atskiri simptomai, atsiranda dėl galvos smegenų žievės zonų, dalyvaujančių skaitymo procesuose, nepilnavertės veiklos. Daug skaitymo trūkumų atsiranda dėl suvokimo klausa, regos silpnumo, neišsivysčiusios kalbos. Viena iš priežasčių gali būti paveldimas kurių nors psichinių funkcijų, būtinų skaitymui ir rašymui, silpnumas. Funkciniai skaitymo ir rašymo sutrikimai atsiranda ir dėl ilgalaikių somatinių ligų ar aplinkos (dvikalbystės, nepakankamo kalbinio bendravimo, dėmesio stoka vaiko kalbos plėtotėi) veiksmų.

Vidaus ligų gydytoja rezidentė V. Matulevičienė viename savo straipsnyje „Baltoji lankoj juodos avys“ (2007 m.) pažymi, kad disleksija gali būti tiek įgimta, tiek įgyta, tačiau dažniausiai vis tik įgimta. Kaip spėjama, priežasčių, galinčių sukelti šį sutrikimą, daug, visos jos susijusios su smegenų vystymusi skirtingais amžiaus tarpsniais, pvz., nėštumo, gimdymo metu ar jau gimus. Įtakos gali turėti ir sunkios infekcinės ligos, pavyzdžiui, encefalitas. Gydytojos teigimu, atlikti tyrimai parodė, kad disleksija sergančių ir sveikų asmenų smegenys vystosi ir funkcionuoja skirtingai. Maža to, disleksija sergantys žmonės dažnai „diskriminuoja“ žodžių garsus, dėl to jiems sunku skaityti. Naujausių tyrimų duomenimis, disleksija dažniau diagnozuojama tiems, kurių šeimoje yra kairiarankių. Disleksija sergančių žmonių smegenyse paprastai aktyvuojamas kitas smegenų pusrutulius, t.y. jei sveikam žmogui atliekant tam tikrą darbą aktyvuojamas dešinysis smegenų pusrutulius, tai disleksikui atliekant tą patį darbą – kairysis.⁴

1.3. Disleksijos tipai

Disleksija pagal kalbai svarbios funkcijos pažeidimą skirstoma į:

- *optinę;*
- *akustinę;*
- *foneminę;*
- *semantinę;*
- *gramatinę;*

---

⁴ Viktorija Matulevičienė, Baltoji lankoj juodos avys// Sveikas žmogus, 2007, Nr.4[žiūrėta 2008 m. vasario 19 d.].
Prieiga per Internetą:
<http://www.sveikaszmogus.lt/index.php?pagrid=vaikas&lid=2&rodyti=str&strid=36015&subtema=26>

Optinei disleksijai būdingas blogas raidžių įsiminimas, tvirtų ryšių tarp raidžių ir garsų nesusidarymas, nėra tikslaus raidės vaizdo, todėl painiojamos panašios raidės, ypačingai, kai jos yra viena šalia kitos, neatpažįstamos raidės, kaip apibendrintos fonemos, grafiniai ženklai. Šie skaitymo sutrikimai atsiranda dėl regos, erdvės suvokimo ir vaizdinių nepilnavertiškumo ir dar dėl regimosios analizės ir sintezės trūkumų. Pažįstamus paprastos formos daiktus iš atminties ir pagal pavyzdį mokiniai gerai piešia, o sudėtingesnius perpiešia netiksliai, ir dar blogiau piešia iš atminties. Piešiama, konstruojama figūra supaprastinama, sumažinamas elementų skaičius, jie neadekvačiai išdėstomi.

Akustinei disleksijai būdingas nediferencijuotas suvokimas klausa, nepakankama foneminė analizė.

Foneminė disleksija nustatoma tada, kai sutrikusi fonemų diferenciacija tarpusavyje, nes mokiniai nepastebi fonemų diferencinių požymių. Kalbos garsai nevienodai skamba izoliuotai ir įvairiuose žodžiuose.

Tam, kad galėtų išmokti skaityti ir rašyti, mokiniai turi sudaryti apibendrintą fonemos girdimąjį vaizdinį, sugebėti atpažinti jas įvairiose pozicijose. Jei vaikas supranta, iš kokių garsų sudaryti žodžiai, tai perskaitęs žodžio dalį, jį pažįsta ir pasako. Kai žodžio foneminė sudėtis nežinoma, skaitoma paraidžiui arba iškreipia garsinę skiemeninę žodžio struktūrą, praleidžia balsius, įterpia nereikalingų, sukeičia vietomis skiemenis.

Semantinei disleksijai būdinga tai, kad vaikai sklandžiai perskaito tekstą, bet jo nesupranta. Dėl nepakankamos foneminės ir skiemeninės analizės bei žodžių gramatinių ryšių sakinyje nežinojimo. Mokiniai nepajėgia sklandžiai pasakyti žodžio, kuris bus ištartas paraidžiui su nedidelėmis pauzėmis tarp raidžių, neatgamina žodžių ir sakinių, pasakytų skiemenimis.

Gramatinei disleksijai būdinga tai, kad tokie mokiniai nesupranta galūnių, priešdėlių, priesagų reikšmės nevartodami jų šnekamojoje kalboje, mokiniai tiesiog nekreipia dėmesio į tas morfemas (pvz. žodį *darbingas* skaito *darbininkas*).

Iš viso to yra akivaizdu, kad skaitymo sunkumus gali nulemti labai įvairios priežastys, todėl ir pagalbos būdai tokį sutrikimą turintiems vaikams turėtų būti parenkami labai individualiai. Kaip teigia A. Garšvienė bei R. Ivoškuvienė (2003), ne visada esti aiški kurios nors rūšies disleksija, nes dažniausiai susipina keli požymiai.

1995 metų sutrikimų klasifikaciją (A. Bagdonas, 1995) skaitymo sutrikimas priklausė tik kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimų grupei.

2002 m. liepos 12 d. įsakyme „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų poreikių grupei tvarkos“

ketvirtą sutrikimų grupę sudaro „Kalbos ir kiti komunikacijos sutrikimai“. Šioje klasifikacijoje yra 10 sutrikimų grupių.

V. Matulevičienė dar nurodo (2007), kad Norvegų mokslininkų tyrimų duomenimis, disleksija kelia pavojų vairuotojams. Atlikus tyrimus paaiškėjo, kad šių asmenų reakcija į kelio ženklus yra 20–30 procentų lėtesnė nei kitų žmonių (taip pat į kelio ženklus reaguoja vidutiniškai apgirtę vairuotojai). Tiesa, disleksijos įtaka vairavimo saugumui nėra įrodyta, o šios nuomonės oponentai pateikia faktą, kad tris kartus pasaulio čempionu tapęs Formulės-1 lenktynininkas Džekis Stiuartas taip pat kenčia nuo disleksijos.

1.4. Pagalba mokiniui, turinčiam disleksiją

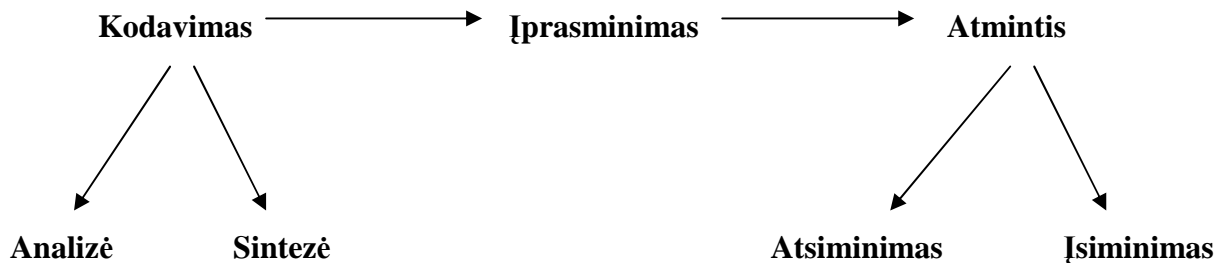
Disleksiją galima koreguoti, nors šis sutrikimas daugiau ar mažiau matomas paprastai lieka visą gyvenimą. Dažniausiai šią problemą sprendžia logopedai. Beje, problema sprendžiama bet kuriame amžiuje. Skaityti, tarti žodžius ir pan. mokoma naudojant specialias metodikas. Mokiniais, turintiems šį sutrikimą, paprastai yra taikomas profesinis orientavimas į tas sritis, kurioms nereikia ypatingų kalbos žinių, pvz., menas, matematika, rinkodara, fizika, sportas ir t.t.

Mokytojas, norėdamas padėti mokiniui ir teisingai vertinti jo žinias, gebėjimus bei įgūdžius, turi išmanyti kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimus ir žinoti, kokie dėl jų kyla mokymosi sunkumai ar socialinės problemos.

Logopedai, dirbantys su skaitymo sutrikimų turinčiais mokiniais, teigia, kad maždaug pusei mokinių kartu pasireiškia ir disleksija, ir disgrafija – rašymo sutrikimas.

Vaikai pradeda lankyti mokyklą būdami labai nevienodų gabumų ir gebėjimų, skirtingų bendro išprusimo lygių. Vieni dar darželyje išmoksta skaityti ir į pirmąją klasę atsineša sukaup tą jau nemenką skaitymo patirtį. Tuo tarpu kiti pasirodo ne tik nemokantys skaityti, bet dar ir kaip reikiant nepažįstantys raidžių. Mokytojas yra priverstas dirbti su tokia klase pasitelkdamas kelias skirtingas, visiems klasės mokiniams naudingas ir – svarbiausia – efektyvias, strategijas, pagal kurias, suprantama, ir darbo rezultatai bus nevienodi: vieni mokiniai tobulins savo jau išmoktą skaitymo techniką, o kiti dar tik mokysis jungti raides ir skiemenis. Didžiausia atsakomybė šioje situacijoje vėlgi tenka pradinių klasių mokytojui, kurio pareiga – pastebėti ir vertinti pastariesiems iškylančias skaitymo problemas, konsultuotis šiuo klausimu su mokyklos specialiuoju pedagogu ir kartu su juo organizuoti individualų darbą. Nes pedagoginis aplaidumas pradinėse klasėse virst didžiule problema mokiniui pradėjus lankyti pagrindinę mokyklą. Taigi, svarbu yra ne tik mokyti skaityti, bet ir suvokti skaitymą, kaip procesą ir jo eigą.

Tačiau skaitymas nėra toks jau paprastas ir lengvai atliekamas procesas. A. Galkienė (2005) mini McCoy (1995) ir kitų autorių aprašytas tris skaitymo strategijas: iškodavimą, įprasminimą ir atmintį (žr. 1 pav.)

1 pav. Skaitymo mechanizmas

Kodavimo komponentas jungia garsų analizės ir sintezės procesą. Mokinys, skaitydamas naują žodį, išskaido jį į smulkesnius vienetus, garsų junginius bei atskirus garsus (fonemas) ir kiekvieną garsą sutapatina su tam tikru simboliu – raide. Atpažintas raides jungia į žodį ir jį perskaito.

Iš koduotas žodis **įprasminamas**, t. y. Jam suteikiama tam tikra reikšmė. Įprasminimas vyksta naudojant atminties strategijas – perskaitytas žodis identifikuojamas atmintyje, naudojantis pasyviuoju žodynu. Naujo žodžio reikšmė arba daugiaprasmio žodžio esminė reikšmė labai dažnai nustatoma naudojantis kontekstu. Žodžių junginiai – sakiniai ir sakinių junginiai – frazės perduoda skaitytojui tam tikrą informaciją. Vienas žodis informacijos sraute gali būti atpažįstamas įvertinus pagrindinę viso žodžių junginio prasmę.

Atminties strategijos padeda įsiminti naujus žodžius arba perskaitytą informaciją, kaip minėta, vėlesniuose skaitymo etapuose jau žinomus žodžius atpažinti. Siekdami įsiminti labai dažnai vaikai naudoja įvairius mnemotechnikos būdus. Ieško asociacijų tarp naujų žodžių ar junginių ir jau saugomos atmintyje informacijos, palygina, gretina, grupuoja informaciją, analizuoja kontekstą.

Svarbu tai, kad ne visiems vaikams, turintiems skaitymo sunkumų, yra nustatoma disleksija. Tačiau visais atvejais skaitymo sunkumų pobūdis yra panašus, jis reiškiasi vieno ar kelių minėtų skaitymo komponentų nepilnavertiškumu.

Skaitymo įgūdžiams formuotis yra būtinos tam tikros sąlygos:

- Susiformavusi sakytinė kalba, kalbinė analizė ir sintezė.
- Susiformavęs erdvinis suvokimas ir vaizdiniai: regimieji – erdviniai, somatiniai – erdviniai (savo kūno padėties suvokimas erdvėje), dešinės, kairės skyrimas.

- Susiformavęs praxis (gebėjimas išmokti ir atlikti sudėtingą, tikslingą ir sąmoningą veiksmą), optinė – motorinė, akustinė – motorinė koordinacija.
- Gebėjimas nuo konkretaus pereiti prie abstraktaus.
- Gebėjimas pažinti fonetinę ir morfologinę kalbos sandarą ir, ja remiantis, pritaikyti rašybos taisykles.
- Gebėjimas logiškai mąstyti; pastebėti, išskirti reikšmines žodžių dalis, kalbos dalis ir jų formas, analizuoti ir lyginti, daryti išvadas ir jas pritaikyti.
- Emocijų, valios sferos, savireguliacijos ir motyvacijos susiformavimas.

Visa tai yra išmokstama, suformuojama, tačiau rezultatas ne visada yra pozityvus.

Būtina supažindinti tėvus ir mokytojus su šiuo sutrikimu, išaiškinti visas subtilybes kad jie neieškotų nei kvailumo, nei tinginystės, nei piktavališkumo, o išvelgtų negalią, kurią galima įveikti bendromis pastangomis. Klaipėdos universiteto Psichologijos katedros ir Europos disleksijos asociacijos iniciatyva savo veiklą pradės Lietuvos disleksijos asociacija. Ji sieks padėti ne tik vaikams, turintiems disleksijos sutrikimą, bet ir jų tėvams bei mokytojams atrandant efektyviausius mokymo ir psichologinės pagalbos būdus. Kitose Europos šalyse jau keletą dešimtmečių veikia įvairios organizacijos, siekiančios padėti vaikams ir suaugusiems žmonėms, turintiems disleksijos sutrikimą. Psichologiniu požiūriu kiekvieno žmogaus gebėjimai išmokti skaityti ir rašyti, kaip jau minėta, yra labai skirtingi. Vieni vaikai išmoksta skaityti anksti ir lengvai, kitiems – tai sunkus išbandymas. Gali būti, kad jie turi negalią, vadinamą disleksija. Todėl labai svarbu ne kaltinti, o telkti pastangas ir pamėginti veikti kartu vaiko labui, nes disleksija – ne liga. Jos negalima išgydyti, tačiau ją galima koreguoti.

Paprastai bendrojo lavinimo mokyklose, disleksiją turintys mokiniai yra mokomi pagal adaptuotas arba modifikuotas programas. *Adaptuota programa* - valstybinio išsilavinimo standartams neprilygstanti bendrojo lavinimo programa, pritaikyta specialiųjų poreikių asmens gebėjimams ir realiam mokymosi lygiui (įvairios patvirtintos ŠMM specialiosios programos ir pedagogų sudarytos konkrečiam asmeniui, patvirtintos švietimo įstaigos vadovo). *Modifikuota programa* - specialiųjų poreikių asmeniui pritaikyta bendrojo lavinimo programa, leidžianti jam ugdytis pagal valstybinius išsilavinimo standartus⁵. Šios programos yra rašomos ir pritaikomos individualiai kiekvienam mokiniui, kuriam jos yra numatytos PPT (Pedagoginės

---

⁵ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių mokinių priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupės tvarkos, 2002 m. Liepos 12 d. Nr.1329/368/98, Vilnius. Prieiga per Internetą: <http://www.lps.vu.lt/download/pedagogine08.doc> [žiūrėta: 2007 m. gruodžio 7 d.]

psichologinės tarnybos), pagal individualius poreikius, gebėjimus ir galimybes. Pagal šias programas mokiniai gali mokytis ne būtinai visų dėstomųjų dalykų, bet ir tik kai kurių, pavyzdžiui tik matematikos ir lietuvių kalbos, arba tik matematikos, ar tik lietuvių kalbos.

Be šių individualizuotų programų, vaikams mokytis padeda ir koreguoja sutrikimus logopedai ir specialieji pedagogai. Logopedų darbas su vaikais vyksta pagal korekcines sutrikimų šalinimo programas, kurios taip pat yra sudaromos individualiai, pagal vaiko poreikius ir sutrikimo lygį. Tačiau iš esmės šios programos skiriamos, siekiant šalinti ar bent jau kiek įmanoma švelninti sutrikimų lygį. Logopedas tam tikrą valandų skaičių per savaitę susitinka su mokiniu savo darbo kabinete ir įgyvendina programoje numatytą korekcinę veiklą. Programa remiasi atitinkamos klasės lietuvių kalbos, kaip dėstomo dalyko, programa. Taigi disleksijos šalinimas ir korekcija vyksta per lietuvių kalbą, todėl lietuvių kalbos pamokos disleksiją turintiems mokiniams yra ne tik žinių ir atradimų erdvė, bet ir - tam tikra prasme – terapija.

Programų įvairovė gana didelė. Jose gali būti numatomos ne tik disleksijos šalinimo pratybos, užduotys, bet taip pat visas programos turinys yra siejamas su kitais svarbiais ir lygiagrečiai einančiais dalykais, tokiais kaip skaitomo teksto suvokimas, rašymas, teksto perrašymas. Programą sudaro keturios dalys: 1. *Foneminio suvokimo, garsinės ir kalbinės analizės, sintezės įgūdžių tobulinimas*; 2. *Skaitymo trūkumų šalinimas*; 3. *Korekcinio darbo ryšys su gramatinės kalbos sandaros formavimu*; 4. *Aktyviojo ir pasyviojo žodyno turtinimas, rišliosios kalbos ugdymas*. Tokios dalys pasirinktos neatsitiktinai, o atsižvelgiant į tai, kad disleksija apima mokymosi skaityti, rašyti ir atlikti garsinę analizę – sunkumus. Taigi, tokiu būdu mokinio veikla yra diferencijuojama.

Norėtuši, kad sėkmingam darbui su disleksiją turinčiais mokiniais pakaktų vien tokios programos, tačiau praktiškai viskas yra daug sudėtingiau. Kiekviena programa, kurią mes priskiriam vienam ar kitam mokiniui gali ir, ko gero, turi būti nuolat koreguojama, tikslinama. Tačiau svarbi sąlyga yra ugdyti ir puoselėti individualybę, leisti jai išsiskleisti ir suteikti pasitikėjimo savimi.

Kaip teigiama viename Ukrainiečių internetiniame puslapyje, disleksijos sutrikimą esą turėjo labai daug žymių žmonių, tokių kaip mokslininkai Albertas Einšteinas, Izaokas Niutonas, Tomas Edisonas, politikai Džordžas Patonas, Džonas F. Kenedis, sportininkai Adis Alenas, Muhamedas Ali, Briusas Dženeras, menininkai Leonardas Da Vinčis, Pablo Pikaso, Voltas Disnėjus, Augustas Rodenas, artistai Cher, Tomas Kruzas, Vupi Goldberg, Liv Tailer, rašytojai Agata Kristi, Gustavas Floberas, Hansas Kristianas Anderseną, Ernestas Hemingvėjus ir daugelis kitų. Nei vienam jų šis sutrikimas nesutrukdė tapti garsiomis ir gerbiamomis

asmenybėmis, kurti, domėtis ir skleisti savo idėjas bei siekti vis didesnių aukštumų. Todėl disleksija jokių būdu nėra kliūtis kilti karjeros laiptais.⁶

1.5. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo problema. Kaip jau buvo minėta, skaitymas labiausiai yra susijęs su lietuvių kalbos mokymu(si). Gebėjimas skaityti įtakoja visas kitas mokymosi sritis ir disciplinas. Taigi ypač didelių sunkumų dirbdami su disleksiją turinčiais mokiniais patiria lietuvių kalbos mokytojai. Jiems tenka svarbiausia užduotis – iš mokinių „išspausti“ kiek įmanoma daugiau. Tačiau kiekvienas vaikas, kaip ir kiekvienas sutrikimas, yra individualus, todėl nėra vienos taisyklės, galiojančios visiems be išimties. Kaip ir nėra vieno rezultato. Kaip to rezultato yra siekiama ir ar tinkamai siekiama, ne visada taip paprasta pamatuoti. Todėl *tyrimo problema* aprėpia visą organizacinį ir ugdymo(si) procesą (pamokos organizavimą, metodų parinkimą, domėjimąsi atitinkama veikla, grįžtamąjį ryšį, mokymosi motyvaciją, vertinimą) bei sutrikimo pobūdį.

Tyrimo tikslas – atlikti disleksiją turinčių mokinių skaitymo gebėjimų vertinimą ir analizę ir ištirti šių mokinių lietuvių kalbos mokymo(si) ypatumus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti, kas yra disleksija.
2. Išsiaiškinti, koks klaidų tipas dominuoja disleksiją turinčių pradinėse klasių mokinių skaityme:
  - foneminiu aspektu;
  - morfologiniu aspektu;
  - skaitymo sklandumo aspektu.
3. Nustatyti skaitomo teksto suvokimo ypatumus.
4. Nustatyti, kokio tipo lietuvių kalbos užduotys disleksiją turintiems mokiniams kelia daugiausiai sunkumų.
5. Nustatyti, kokius metodus pedagogai taiko per lietuvių kalbos pamokas, dirbdami su disleksiją turinčiais mokiniais.
6. Nustatyti sunkumus, su kuriais susiduria pedagogai, mokydami lietuvių kalbos disleksiją turinčius mokinius.
7. Išsiaiškinti pagalbos šaltinius mokant lietuvių kalbos disleksiją turinčius mokinius.

---

⁶ <http://www.hud.hr/w-tekstovi/w-poznati.html> [žiūrėta 2008 m. kovo 13 d.]

II. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

- *Pedagogų apklausa*: buvo apklausta 30 mokytojų, kurių amžius svyruoja nuo 26 – 52 metų. Iš visų apklaustųjų 1 mokytojas yra vyras ir 29 mokytojos - moterys. Apklausiami buvo pradinė klasių mokytojai, dirbantys Trakų ir Alytaus miestų bei rajonų mokyklose. Šie rajonai buvo pasirinkti patogumo sumetimais, jie buvo lengviausiai pasiekiami. Visi apklaustieji mokytojai yra lietuvių tautybės

- *Pradinių klasių mokinių skaitymo įvertinimas*: skaitymo testas buvo atliktas su 30 pradinė klasių disleksiją turinčių mokinių, iš jų 21 berniukas ir 9 mergaitės. Mokinių amžius svyruoja nuo 7 – 12 m. Testas atliktas Trakų ir Alytaus miestų bei rajonų mokyklose. Šie rajonai pasirinkti patogumo sumetimais. Tirtų mokinių tautybės nėra vienodos: 23 tiriamieji mokiniai yra lietuvių tautybės, 6 mokiniai turi lenkų tautybę, 1 mokinys – rusų.

- Apklaustųjų mokytojų skaičius yra lygus ištirtų mokinių skaičiui: 50 proc. tyrimo dalyvių sudaro pradinė klasių mokytojai, o likusiuosius 50 proc. – pradinė klasių disleksiją turintys mokiniai.

- Imties dydis yra pasirinktas atsižvelgiant į tai, kad disleksijos atvejai nėra tokie jau dažni Lietuvoje ir tikimasi, kad pasirinkta imtis (30 mokinių ir 30 juos mokančių mokytojų) bus reprezentatyvi.

- Visa informacija, kuri bus surinkta tyrimo metu bus laikoma konfidencialia ir nebus platinama ar skelbiama.

2.2. Tyrimo metodai

Tyrimo instrumentai leidžia įvertinti pradinė klasių mokinių, turinčių disleksiją, mokymo(si) ypatumus.

Siekiant tyrimo tikslo, buvo naudoti 2 metodai: 1) mokinių, kuriems diagnozuota disleksija, skaitymo gebėjimų tyrimas pagal iš anksto parengtą ir mokinių mokymosi lygį atitinkantį tekstą; 2) pedagogų, mokančių disleksiją turinčius 1-4 klasių mokinius, anketinė apklausa.

Skaitymo vertinimo testą sudaro skaitymo gebėjimų vertinimo lentelė (žr. 1 priedą) ir tekstas, kuris kiekvienai klasei yra skirtingas, atitinkantis tos klasės mokinių gebėjimus (žr. 2

priedą). Tekstai parinkti Trakų pedagoginės psichologinės tarnybos, kuri šiuos tekstus naudoja mokinių skaitymo tyrimams.

Mokinių skaitymo klaidos buvo fiksuojamos tyrimo protokole. Jame buvo žymimos foneminės klaidos, morfologinės klaidos, skaitymo sklandumo klaidos bei teksto supratimo klaidos. *Pirmuoju* bloku siekiama išsiaiškinti, kokias fonemines klaidas daro mokiniai, turintys disleksiją, kaip dažnai tos klaidos pasikartoja, kurios klaidos yra rečiausios. *Antrasis* blokas iliustruoja morfologinius skaitymo trūkumus įvairiais aspektais. *Trečiasis* blokas atskleidžia skaitymo sklandumą. *Ketvirtąjį* bloką sudaro du atviri klausimai, kurių pagalba galime nustatyti, kaip tiksliai mokinys suprato savo paties skaitytą tekstą ir, ar iš viso jį suprato.

Mokytojams buvo išdalintos anketos (3 priedas). Anketas taip pat sudaro keli klausimų blokai: pirmasis atskleidžia demografinę tiriamųjų mokinių padėtį, antruoju siekiama išsiaiškinti mokinių disleksijos priežastis, tipus, trečiasis blokas iliustruoja pedagogų nuomonę apie lietuvių kalbos ugdymo organizavimo sunkumus ir apibūdina patį lietuvių kalbos ugdymo procesą, jo metu iškylančius sunkumus, dirbant su disleksiją turinčiais mokiniais. Anketa sudaryta iš įvairaus tipo klausimų: uždarų, atvirų ir pusiau atvirų.

2.3. Tyrimo eiga

Tyrimas buvo atliekamas šių metų balandžio mėnesį. Prieš atliekant tyrimą, tirtinųjų mokinių tėvai (globėjai) pasirašė sutikimo formą (žr. 11 priedas). Kiekvienam disleksiją turinčiam mokiniui buvo skiriamas individualus laikas testui atlikti, o susitinkama buvo toje mokykloje, kurioje jis mokosi. Pradžioje su mokiniu buvo kalbama, tokiu būdu siekiant užmegzti kontaktą. Paskui mokiniui duodamas atitinkamos klasės lygio tekstas, kurį mokinys skaito. Mokiniui skaitant, dešinėje lentelės skiltyje ženklu „+“ buvo žymimos skaitymo klaidos. Vienas toks ženklas skiltyje reiškia vieną atitinkamą klaidą. Vaikui perskaičius tekstą, po vieną užduodami du atitinkami klausimai, į kuriuos jis atsako (arba neatsako). Mokinio atsakymas užrašomas tiksliai taip, kaip jis nuskambėjo.

Visi mokytojai gavo elektroninius anketos variantus prieš arba po tyrimo ir, užpildę, grąžindavo jas elektroniniu paštu arba tyrėjas jas persirašydavo į savo laikmeną.

2.4. Duomenų tvarkymas

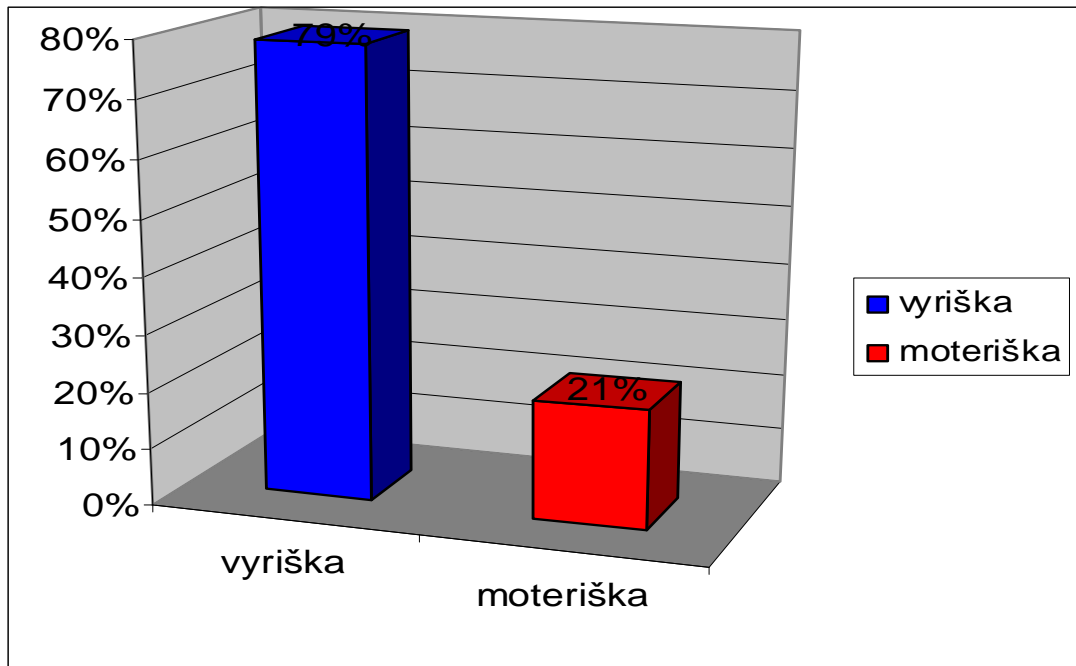
Susumavus anketos rezultatus, statistikos skaičiavimui buvo naudojama *Excel* programa. Buvo skaičiuojami mokinių testų rezultatų pasiskirstymas procentais pagal lytis.

III. REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

3.1. Mokytojų apklausos rezultatai

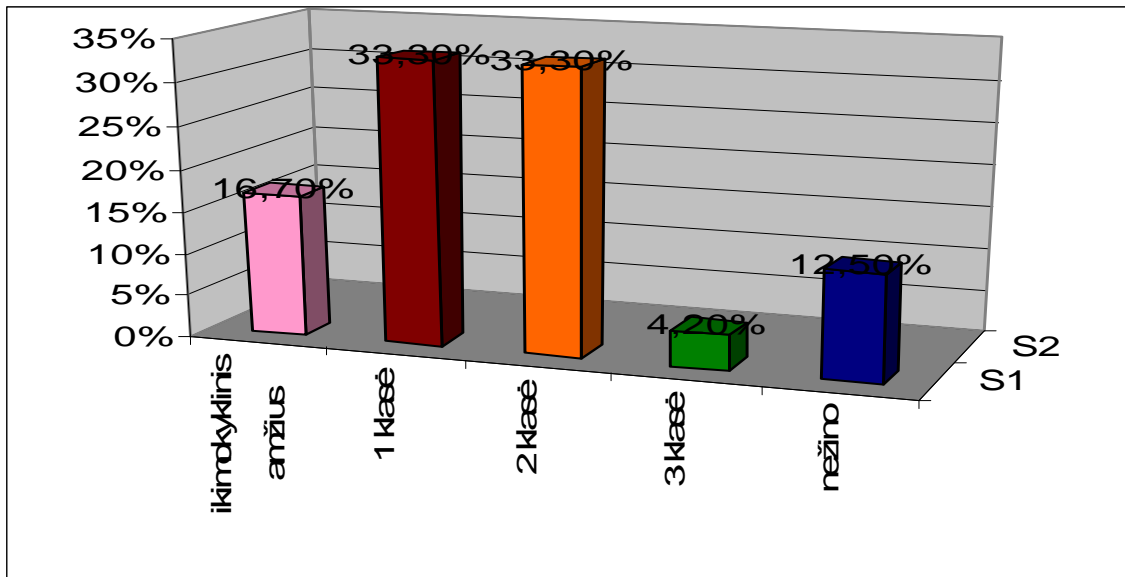
3.1.1. Bendri duomenys apie disleksiją turinčius mokinius

Literatūroje nurodoma, kad disleksijos sutrikimą dažniau turi berniukai. Atliktas tyrimas patvirtino šį faktą - 2 pav. matome labai ryškią berniukų, kuriems diagnozuota disleksija, persvarą.

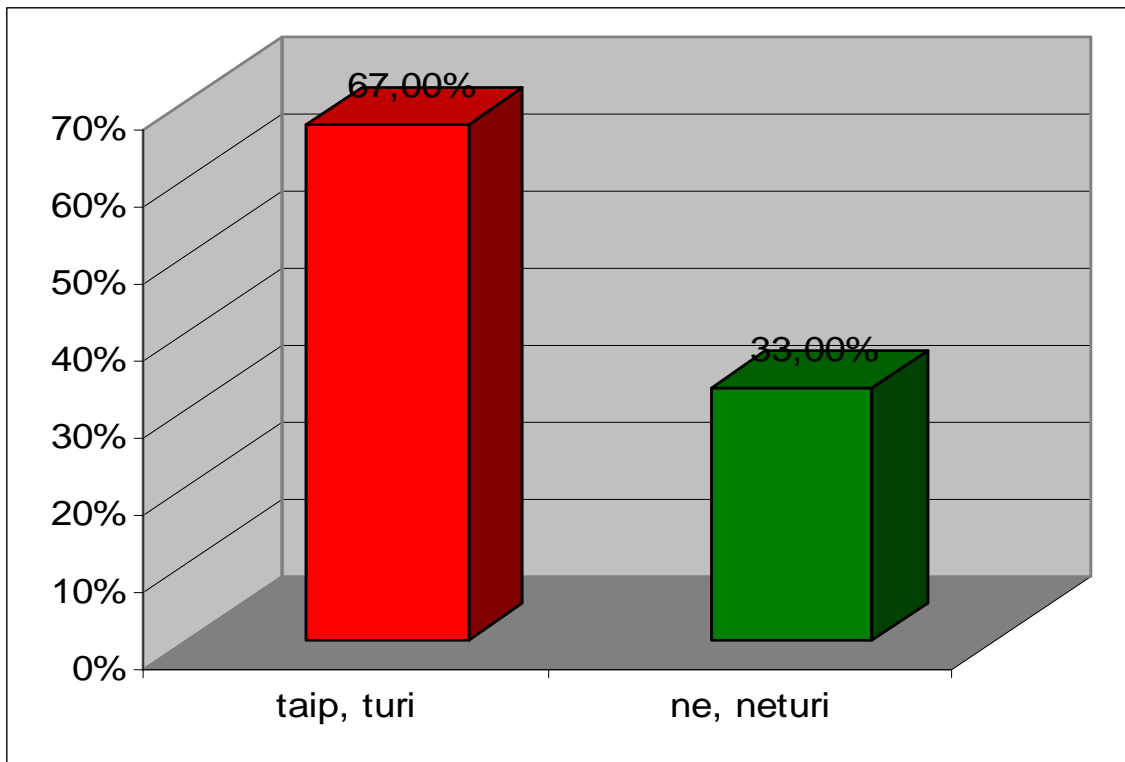
2 pav. Disleksiją turinčių mokinių pasiskirstymas pagal lytį

Literatūros analizė rodo, kad disleksiją svarbu pastebėti kuo anksčiau. Mokytojų nurodytas laikas, kada buvo pastebėti pirmieji disleksijos požymiai, yra labai ne vienodas (3 pav.). Džiugina tai, kad dauguma nurodė gana ankstyvą amžių: ikimokyklinį laikotarpį, pirmąją ar antrąją klases ir tik nedidelė dalis nurodė, kad pirmieji požymiai buvo pastebėti trečioje klasėje. Manoma, kad pedagogai pedagoginių psichologinių tarnybų darbuotojai neskuba diagnozuoti sutrikimo bijodami suklysti.

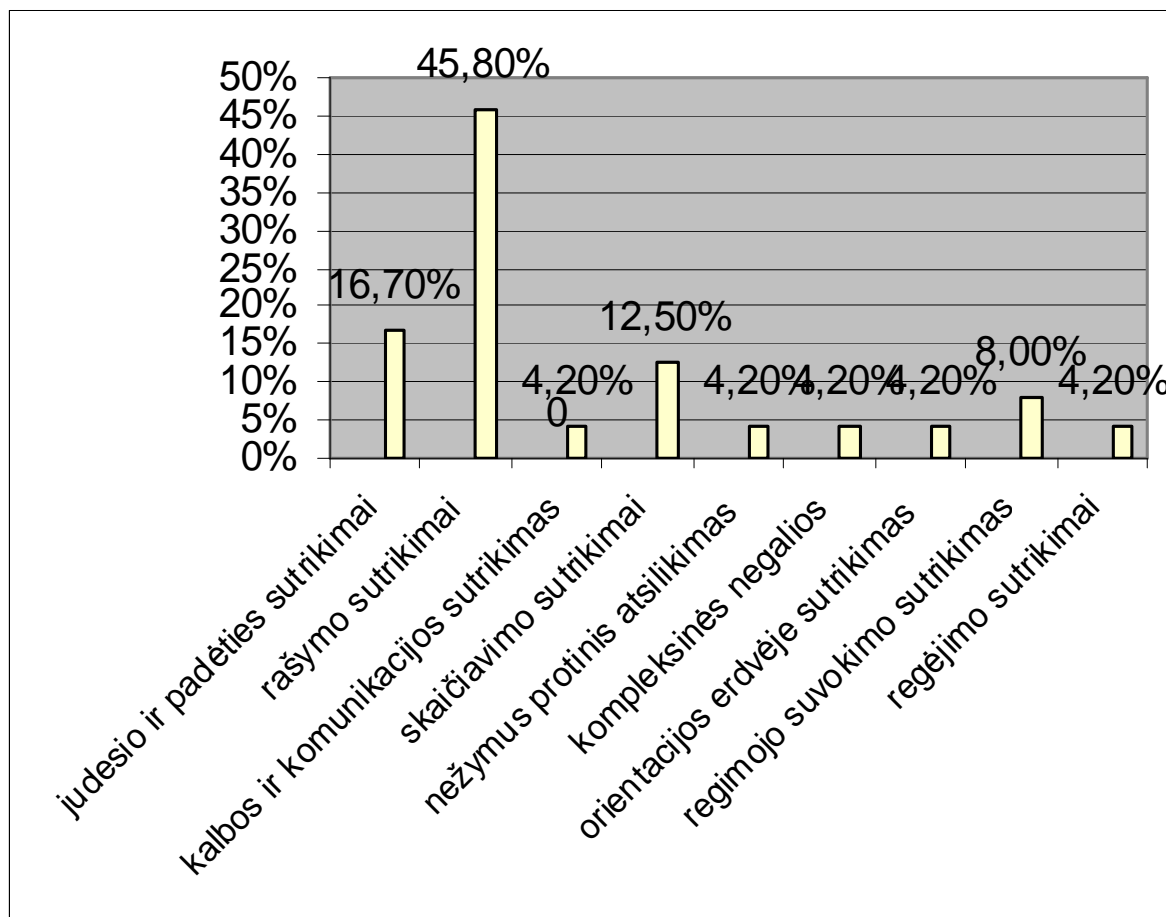
3 pav. Laikas, kuriuo buvo pastebėti pirmieji disleksijos požymiai

Žinoma, kad disleksija dažnai pasireiškia ne viena, šalia reiškiasi ir kiti sutrikimai, kurių pati būna įtakota arba atvirkščiai – disleksija nulemia kitus sutrikimus. Kaip bebūtų keista, ne visi mokytojai nurodė, kad mokiniai turi ir kitų sutrikimų šalia disleksijos, kai kurie teigė esą disleksija yra vienintelis sutrikimas, kurį turi mokinys (4 pav.).

4 pav. Disleksija ir kiti sutrikimai

Visgi didesnė dalis mokytojų teigė, jog skaitymo sutrikimas nėra vienintelis ir nurodė kitus sutrikimus (5 pav). Visiškai pasitvirtina teorija, jog disleksija dažnai eina drauge su disgrafija – rašymo sutrikimu. Pasak mokytojų, rašymo sutrikimą turi 46 % mokinių ir šiam skaičiui neprilygsta nei vienas kitas iš išvardintųjų sutrikimų.

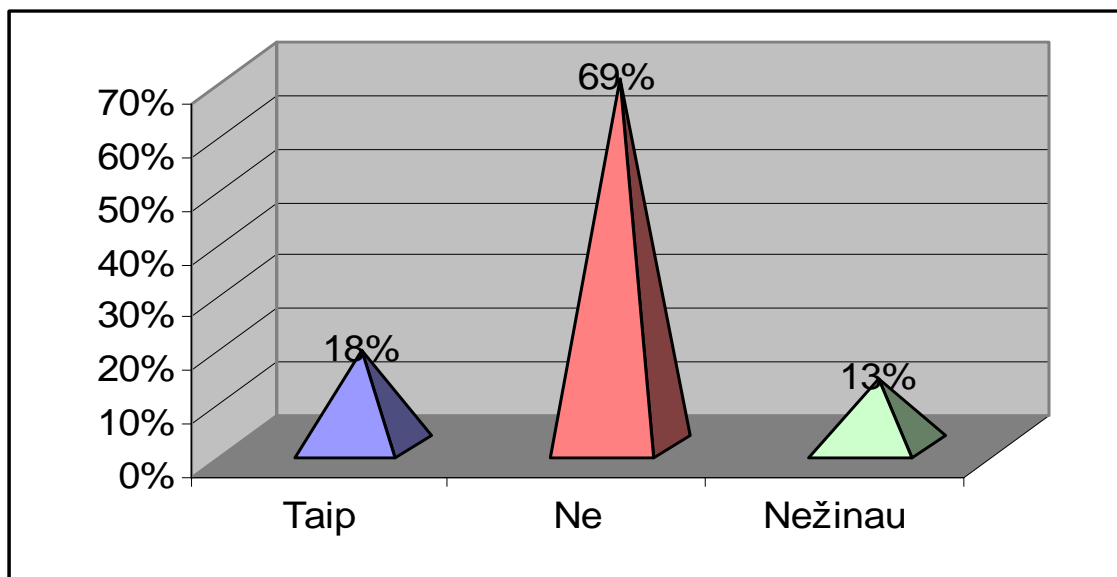

5 pav. Kitų sutrikimų šalia disleksijos pasiskirstymas

Manoma, kad mokytojai nurodė ne visus savo ugdytinių sutrikimus, todėl šie duomenys yra tik preliminarūs.

3.1.2. Duomenys apie mokinių disleksijos tipus ir priežastis

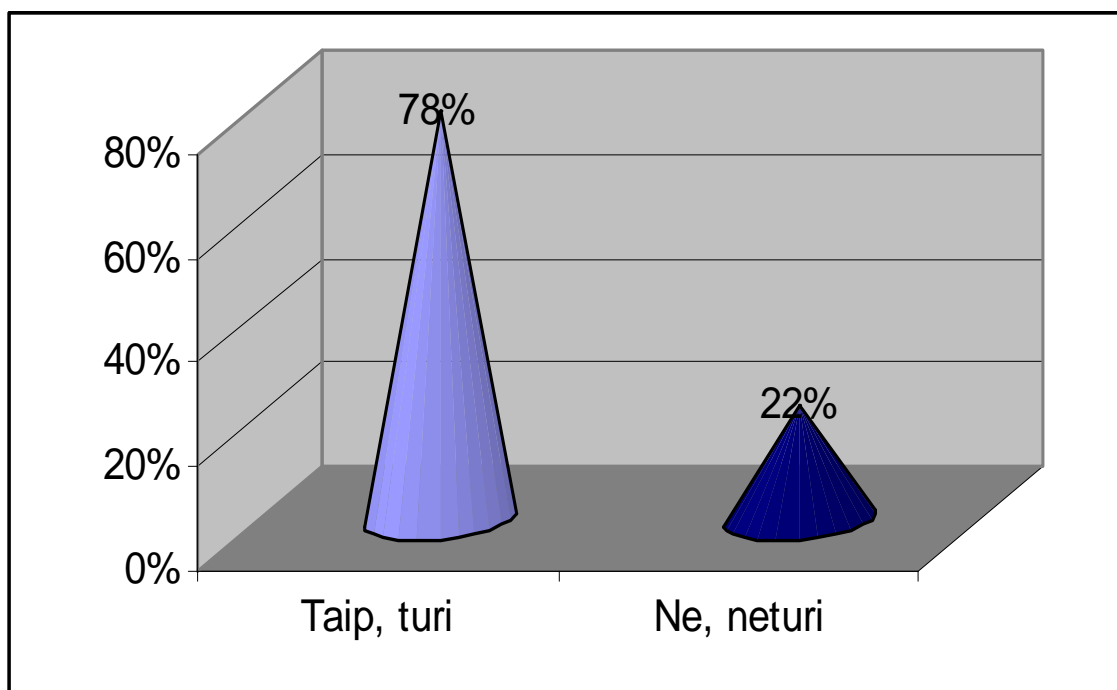
Bent šioks toks domėjimasis klasėje esančiu „kitokiu“ mokiniu turėtų būti. Ši apklausa puikiai iliustruoja mokytojų turimą informaciją apie savo ugdytinius. Tik labai nedidelė dalis pedagogų manė, kad mokinio disleksija yra susijusi su dvikalbyste (6 pav.).

6 pav. Disleksija ir dvikalbystė

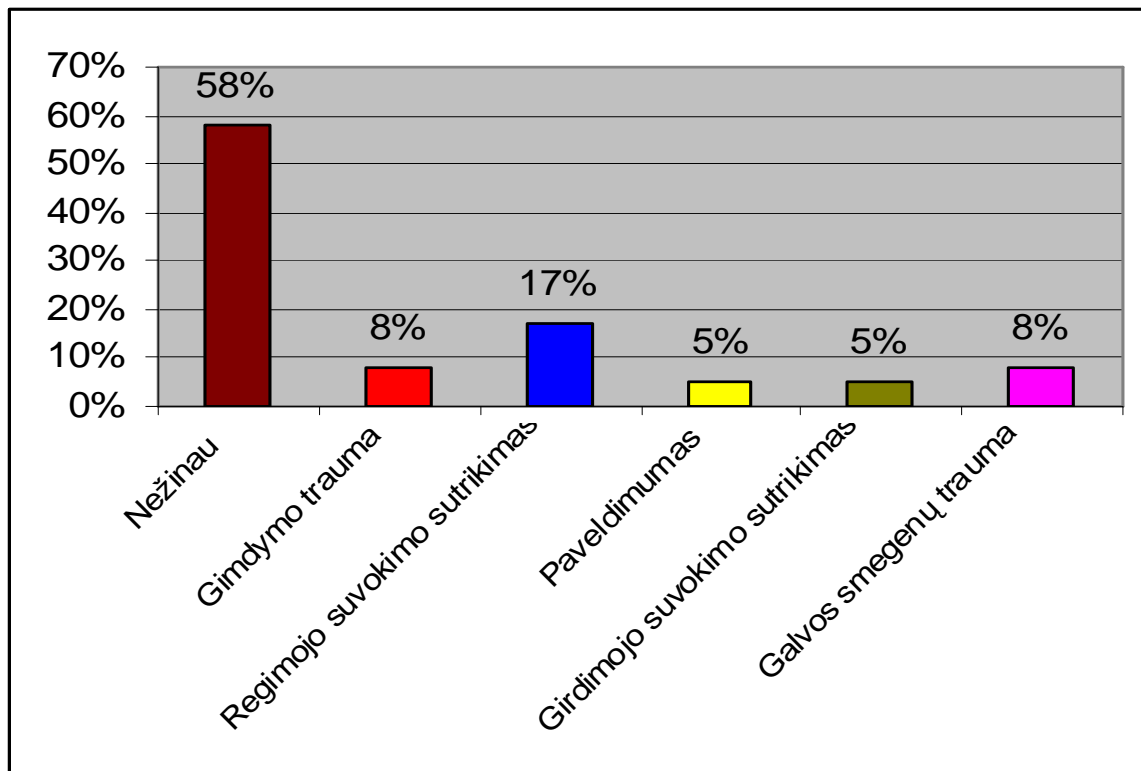
Panaši situacija yra ir su mokytojų turima informacija apie esamus ar nesamus disleksijos atvejus mokinio šeimoje. Žinoma, jog disleksija neretai būna paveldima, todėl aiškinantis priežastis labai svarbu išsiaiškinti, ar tiriamojo mokinio šeimoje dar kas nors turi šį sutrikimą. Jeigu turi – galima spėti, jog šio mokinio disleksijos priežastis – paveldimumas.

Vis dėlto, kaip rodo mokytojų apklausos rezultatai – paveldimumas, jų nuomone, nėra tokia jau dažna disleksijos priežastis (7 pav.).

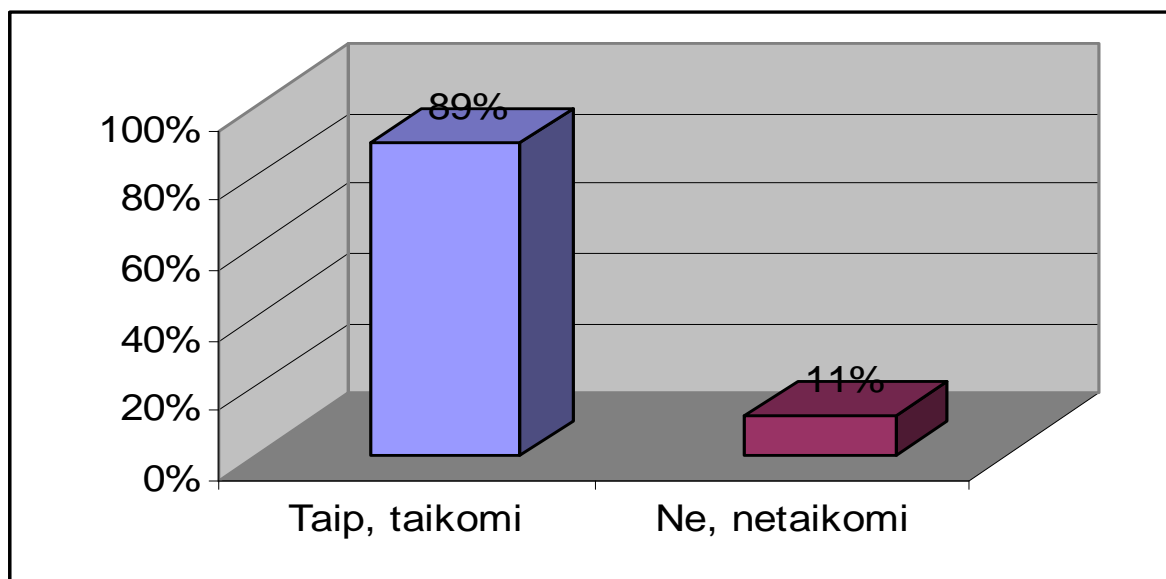
7 pav. Disleksija mokinio šeimoje

Mokytojus, greičiausiai, glumino anketoje esantis prašymas nurodyti mokinio disleksijos priežastis, daugelis to nepadarė, pažymėdami atsakymą „nežinau“. Ir tik gana nedidelė dalis konkrečiai nurodė tikslias priežastis (8 pav.).

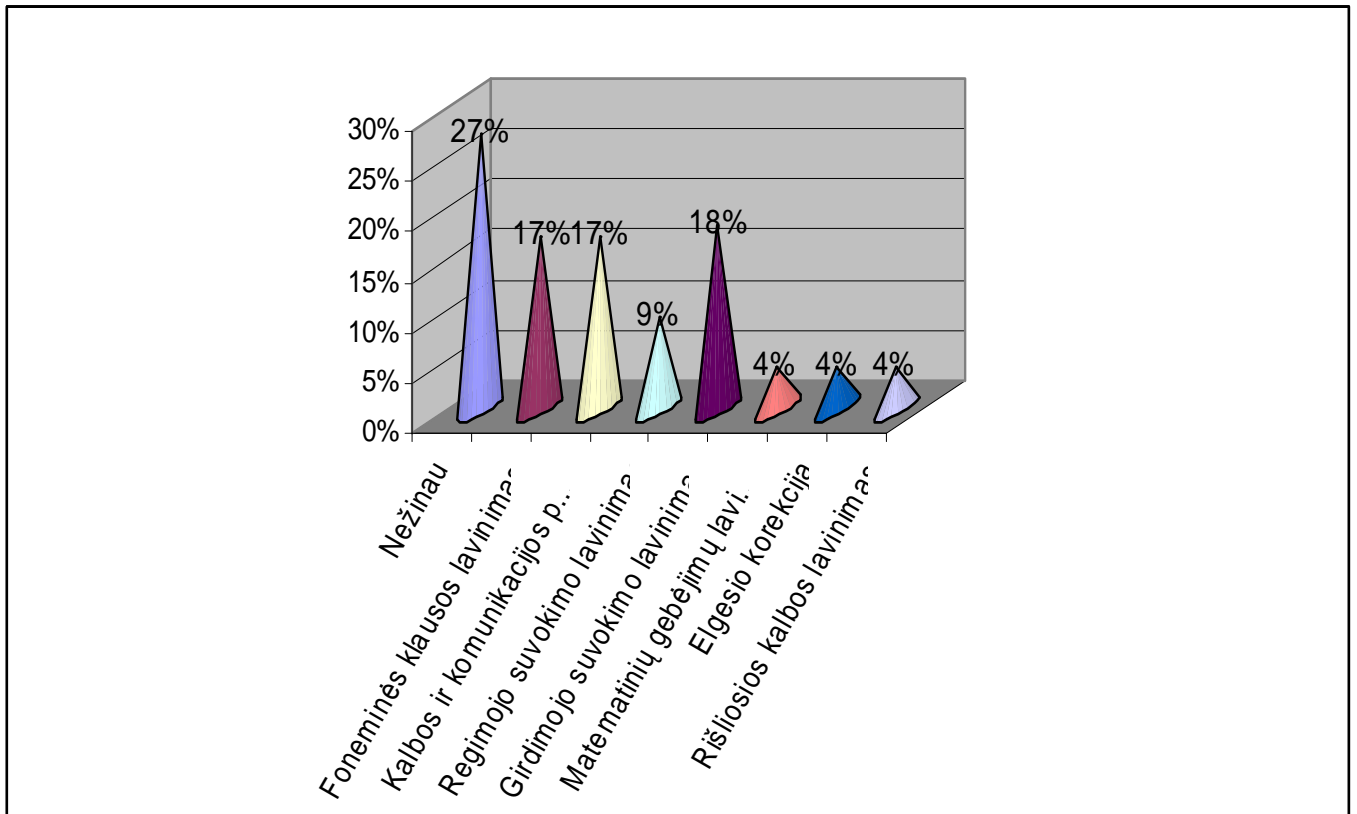
8 pav. Disleksijos priežastys

Disleksija nuolatos turi būti koreguojama. Deja, kaip rodo mokytojų apklausa, korekciniai metodai taikomi ne visais atvejais (9 pav.).

9 pav. Korekcinių metodų taikymas

Korekcija, iš esmės, vėlgi yra logopedų sritis, ir klausimas apie disleksiją turintiems mokiniams taikomus korekcinis metodus taipogi atskleidė informaciją apie pedagogų neinformuotumą (o gal nesidomėjimą?) šiuo klausimu (10 pav.).

10 pav. Korekciniai metodai, taikomi mokiniams, turintiems disleksiją

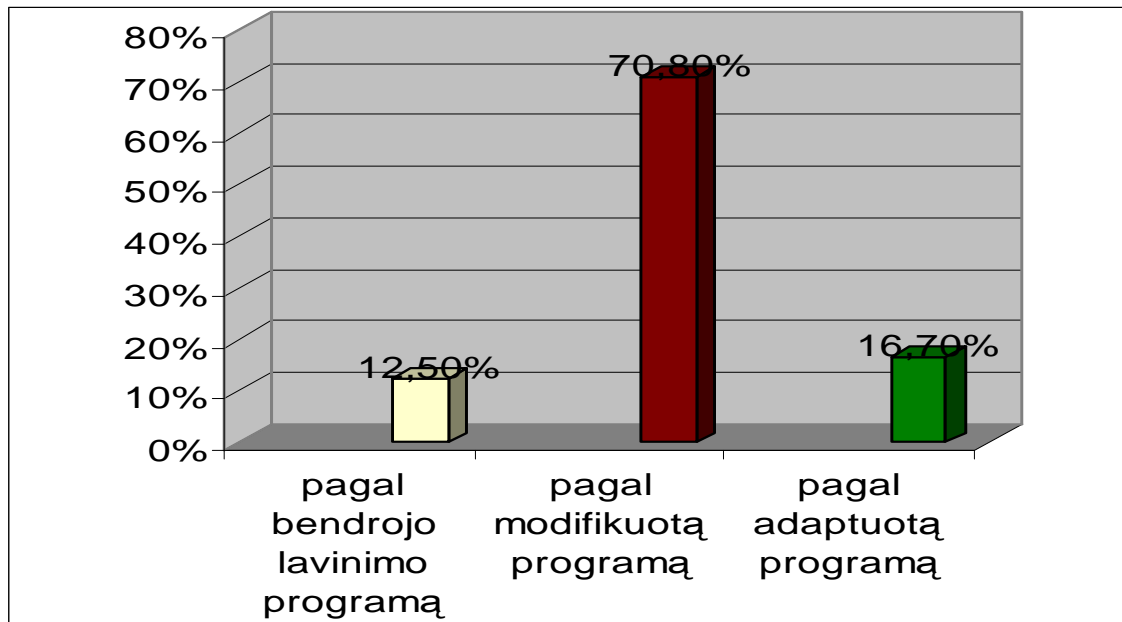
Kaip matome iš paveikslėlio, pedagogų teigimu, dažniausiai logopedai taiko foneminės klausos lavinimą, girdimojo suvokimo lavinimą, bei kalbos ir komunikacijos sutrikimų lavinimą. Tuo tarpu itin retai lavinami, kaip teigiama, matematiniai gebėjimai bei rišlioji kalba, taip pat retai taikoma ir elgesio korekcija.

3.1.3. Lietuvių kalbos mokymo(si) ypatumai

Labai svarbu, kaip pedagogai organizuoja ugdymo procesą, kas jiems padeda tai daryti, kokiais principais yra grįstas darbas su disleksiją turinčiais mokiniais, ar jie yra aktyvūs pamokos dalyviai ar tiesiog pasyvūs stebėtojai, kokie metodai taikomi, kiek laiko šiems mokiniams skiriama per lietuvių kalbos pamoką.

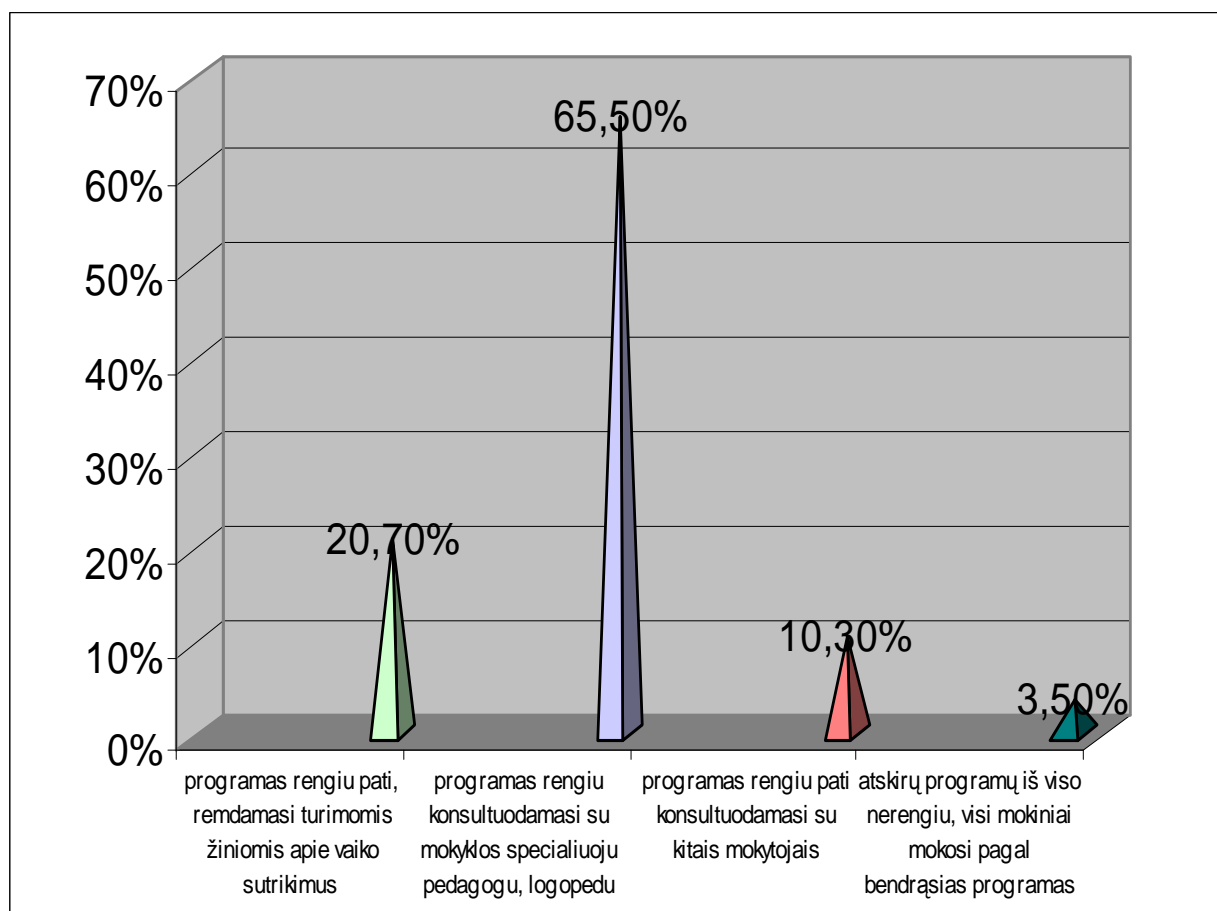
Dažnai neaiškumą sukelia programos parinkimas, jos sudarymas ir, be abejo, jos įgyvendinimas. Šis procesas vyksta labai nevienodai. Disleksiją turintys mokiniai mokosi pagal įvairias programas (11 pav.).

11 pav. Ugdymo programos, pagal kurias mokosi disleksiją turintys mokiniai

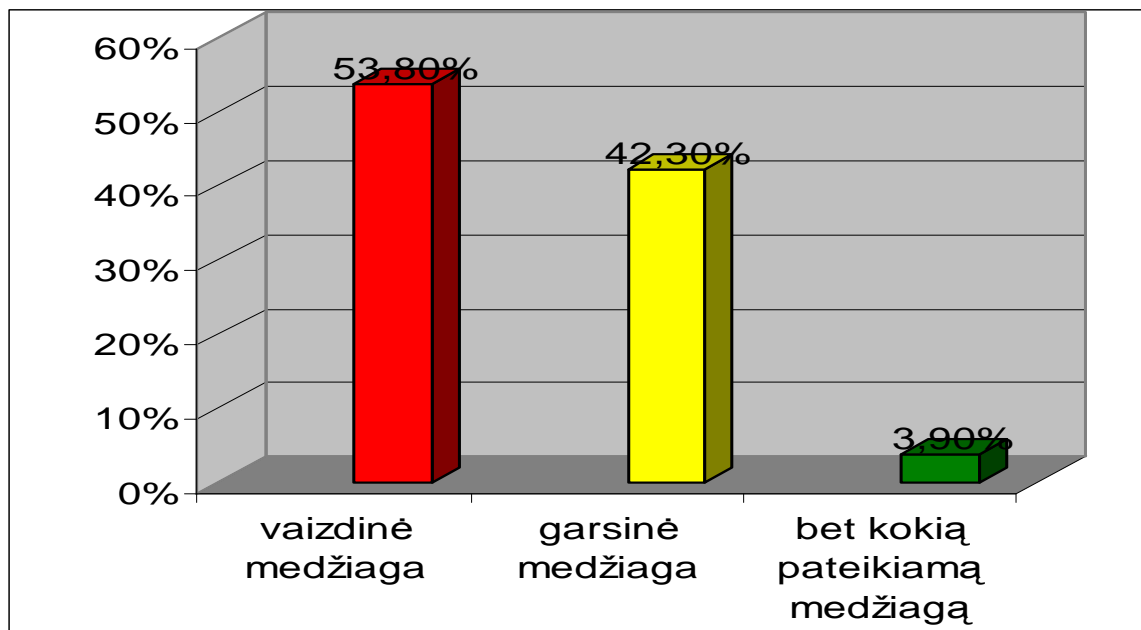
Daugiausia mokiniai su šiuo sutrikimu lietuvių kalbos mokosi pagal modifikuotą ugdymo programą. Pagal adaptuotą ugdymo programą mokosi tie mokiniai, kurie šalia disleksijos dar turi kitokių sutrikimų. 12,5% disleksiją turinčių mokinių lietuvių kalbos mokosi pagal bendrojo lavinimo programą. Tai daugiausia tie, kurių disleksijos forma yra švelnesnė, t.y. daroma mažiau disleksinių klaidų.

Pradinių klasių mokytojai programas rengia taip pat labai nevienodai. Deja, kai kurie pedagogai pripažįsta, kad rengdami programas nesulaukia jokios kvalifikuotos pagalbos (12 pav.).

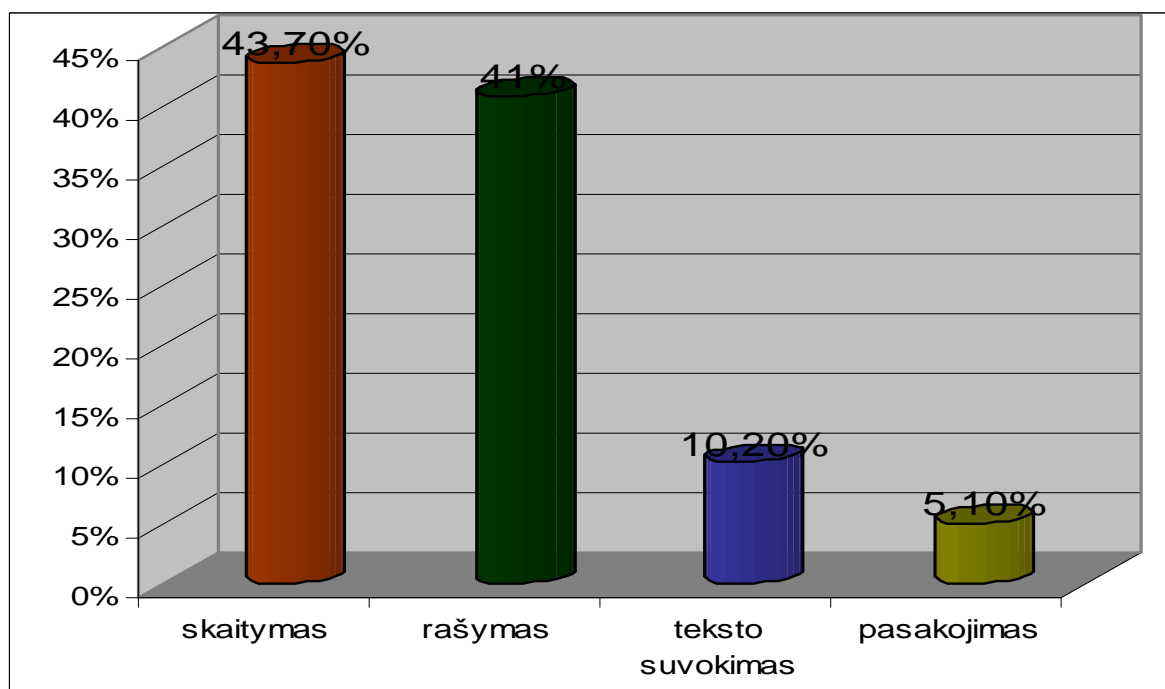
12 pav. Pagalba, rengiant ugdymo programas

Ugdymo procesas, mokytojų teigimu, paprastai organizuojamas taip, kad mokiniai kuo geriau įsisavintų reikiamą medžiagą. Dirbant su disleksiją turinčiais mokiniais reikia ypač gerai apgalvoti pamoką ir parinkti tinkamus metodus. O metodas tinkamu laikomas tada, kai jis atitinka mokinio gebėjimus. Tiriamųjų mokinių gebėjimai nėra vienodi, tačiau jiems visiems yra sunkiau suvokti vienaip ar kitaip pateikiamą informaciją. Mokytojai nurodė, kokią medžiagą mokiniu turinčiam disleksiją suvokti yra sunkiausia (13 pav.).

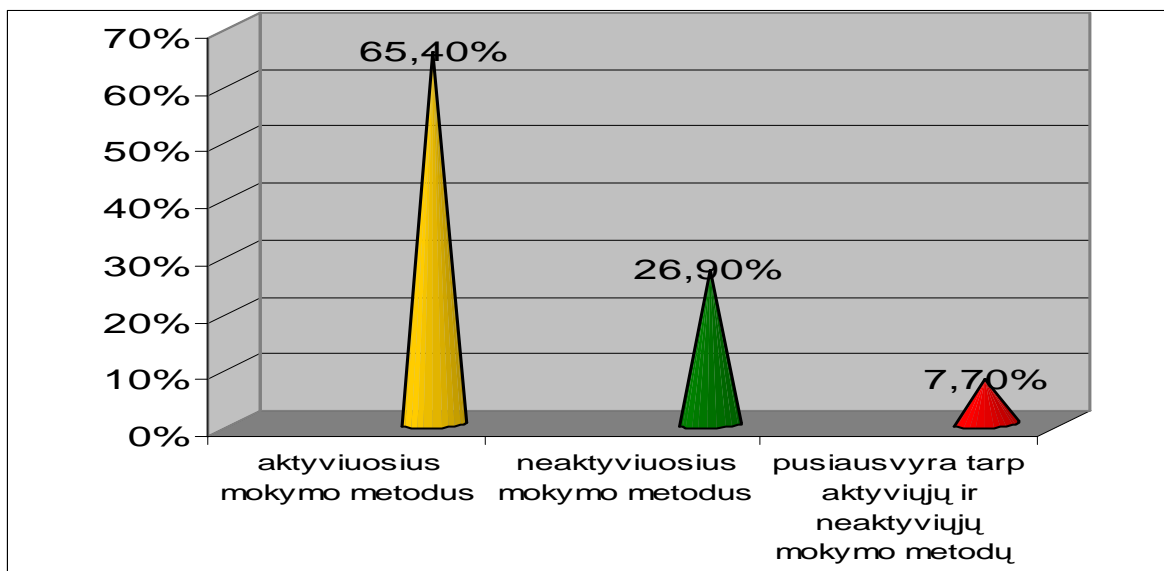
13 pav. Sunkiausiai suvokiama medžiaga

Pasak pedagogų, užduočių parinkimą įtakoja mokinių gebėjimai tas užduotis atlikti. Priklausomai nuo disleksijos priežasties ir jos ryškumo, mokiniams yra sunkiau atlikti vienokio ar kitokio tipo užduotis. Vis dėlto, kaip sunkiausiai atliekamas, mokytojai daugiausiai nurodo skaitymo ir rašymo užduotis (14 pav.).

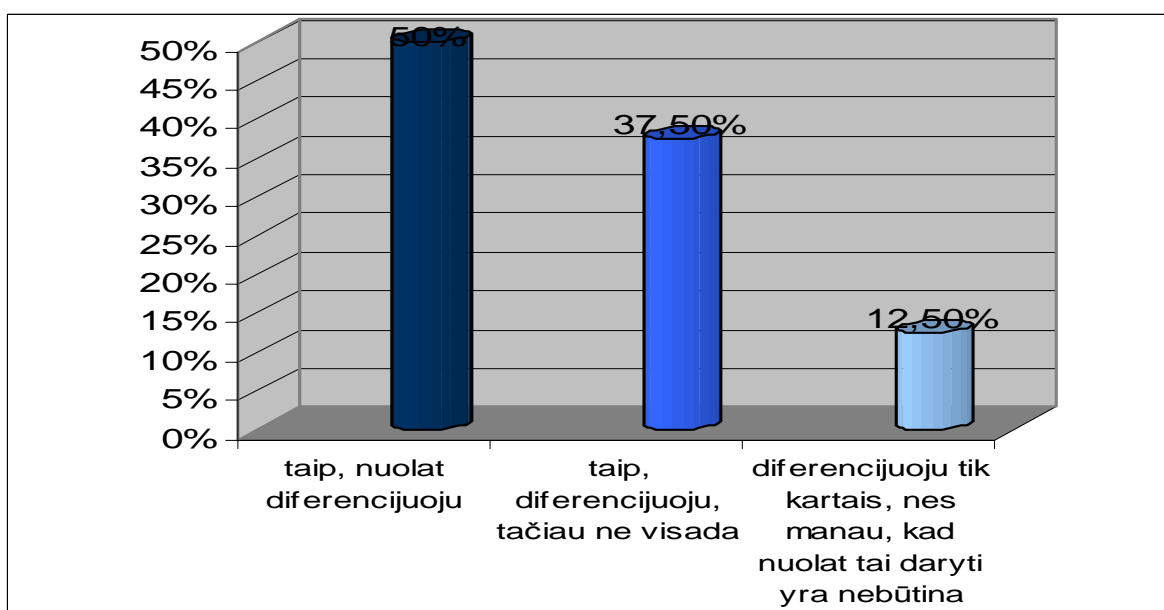
14 pav. Sunkiausiai atliekamos užduotys.

Mūsų dienomis vis aktyviau naudojami aktyvūs mokymo metodai. Ko gero tai jau tampa tendencija dirbant ne tik su mokiniais, kurie neturi sutrikimų, bet ir su tais, kurie juos turi. Toks išpūdis susidaro iš mokytojų pateiktų atsakymų į klausimą „Kokius metodus dažniausiai taikote per lietuvių kalbos pamokas dirbdami su disleksiją turinčiais mokiniais?“ (15 pav.).

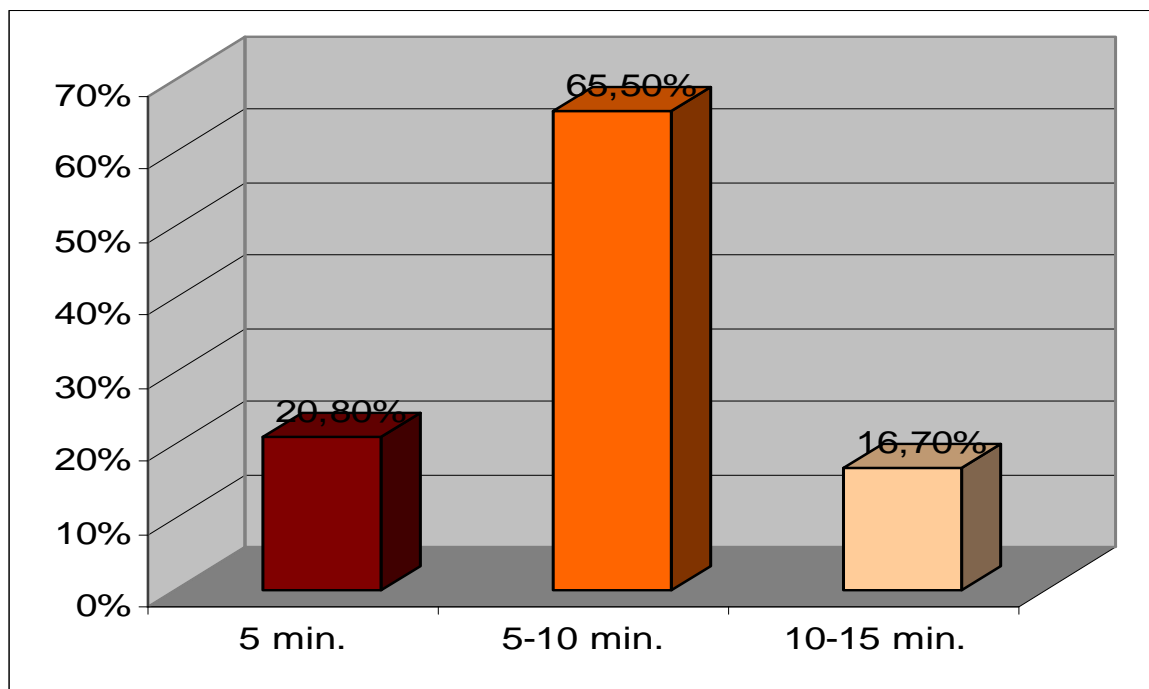
15 pav. Mokymo metodai, taikomi disleksiją turintiems mokiniams

Neatsiejama ugdymo dalis yra veiklos ir užduočių diferencijavimas. Tačiau ne visi pedagogai pripažįsta, kad tai būtina daryti per kiekvieną pamoką (16 pav.).

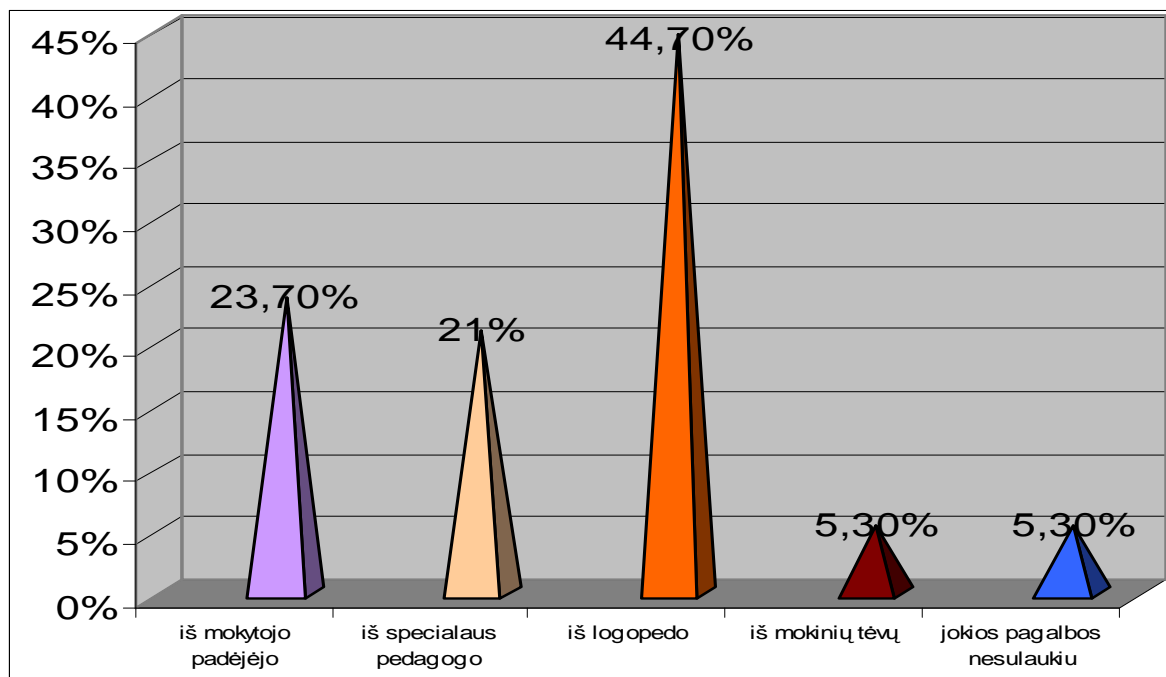
16 pav. Veiklos ir užduočių diferencijavimas per lietuvių kalbos pamokas

Ypatingo, individualaus dėmesio pamokų metu reikalauja mokiniai, turintys sutrikimų. Veiklos ir užduočių diferencijavimas tarsi jau ir yra tas individualus dėmesys, tačiau ne visada to pakanka. Kaip efektyviai bebūtų diferencijuojama veikla ir užduotys, ir kokie bebūtų taikomi metodai, disleksijos sutrikimą turintiems mokiniams reikia skirti daugiau ar mažiau individualaus laiko. Mokytų buvo klausta, kiek minučių vidutiniškai jie skiria mokiniams su skaitymo sutrikimu per lietuvių kalbos pamokas. Rezultatai rodo, kad tokie mokiniai išties reikalauja gana daug dėmesio, turint galvoje, kad klasėje yra ir daugiau mokinių (17 pav.).

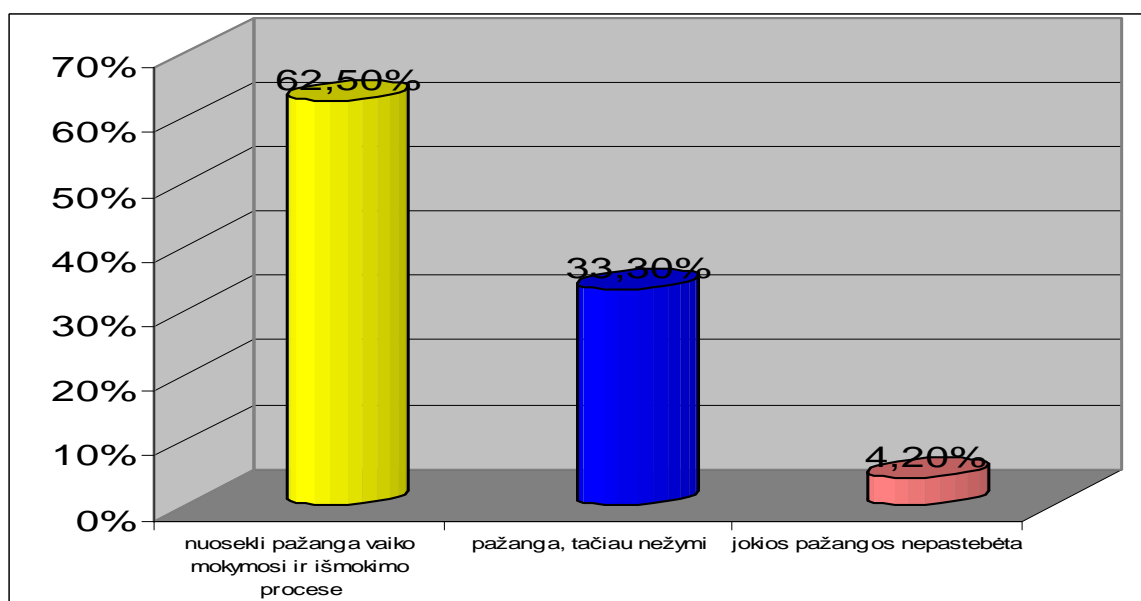
17 pav. Laiko intervalas, skiriamas disleksiją turinčiam mokiniui pamokos metu

Efektyviau paskirstyti laiką gali padėti visokeriopa pagalba mokant lietuvių kalbos. Mokiniais, turintiems skaitymo sutrikimą, gali būti organizuojama papildoma dalykinė veikla su logopedu, specialiuoju pedagogu, mokytojo padėjėjo pagalba pamokų metu ir po jų, kartais pagalbos galima tikėtis iš mokinių tėvų ir, be abejo, iš kitų klasės mokinių. Pažymėtina tai, kad nors ir retai, tačiau pasitaiko atvejų, kai pedagogai jokios pagalbos nesulaukia (18 pav.).

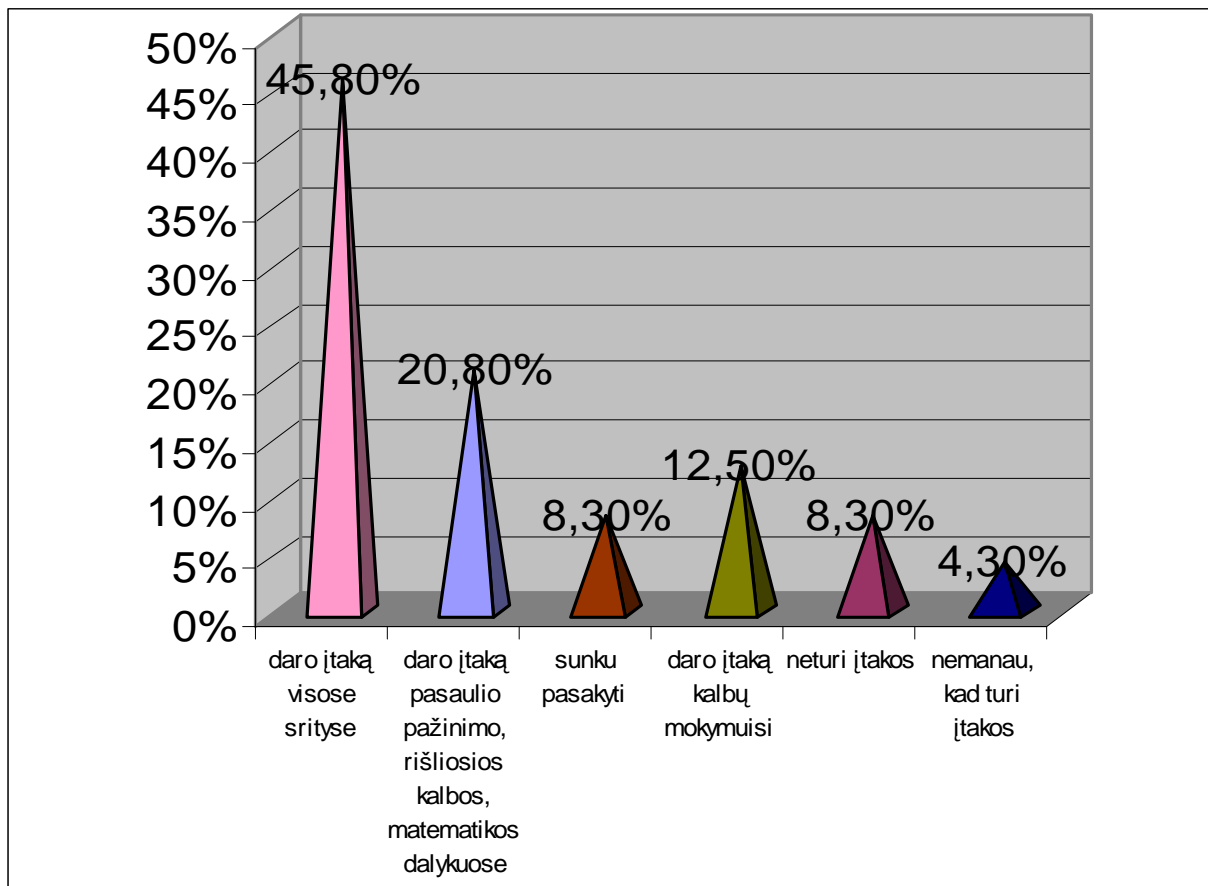
18 pav. Pagalbos šaltiniai mokant lietuvių kalbos disleksiją turinčius vaikus

Laiko paskirstymas, metodai, diferenciacija, kokie šie dalykai bebūtų, jie duoda tam tikrus rezultatus. Tačiau svarbūs čia ne tiek patys rezultatai, kiek apskritai pažanga. Mokytojų buvo klausama, kaip jie vertina mokinių, turinčių disleksiją, mokymo(si) rezultatus (19 pav.). Apie du trečdalius apklaustųjų pedagogų pastebi nuoseklią pažangą vaiko mokymosi ir išmokimo procese.

19 pav. Mokinių pažanga ugdymo procese

Paskutiniuoju anketos klausimu buvo siekiama sužinoti mokytojų nuomonę apie mokinių disleksijos įtaką jų pasiekimams kitose srityse. Vis dėlto bemaž pusė apklaustųjų pedagogų yra įsitikinę, jog disleksija įtakos turi visoms sritims (20 pav.).

20 pav. Disleksijos įtaka mokinio pasiekimams

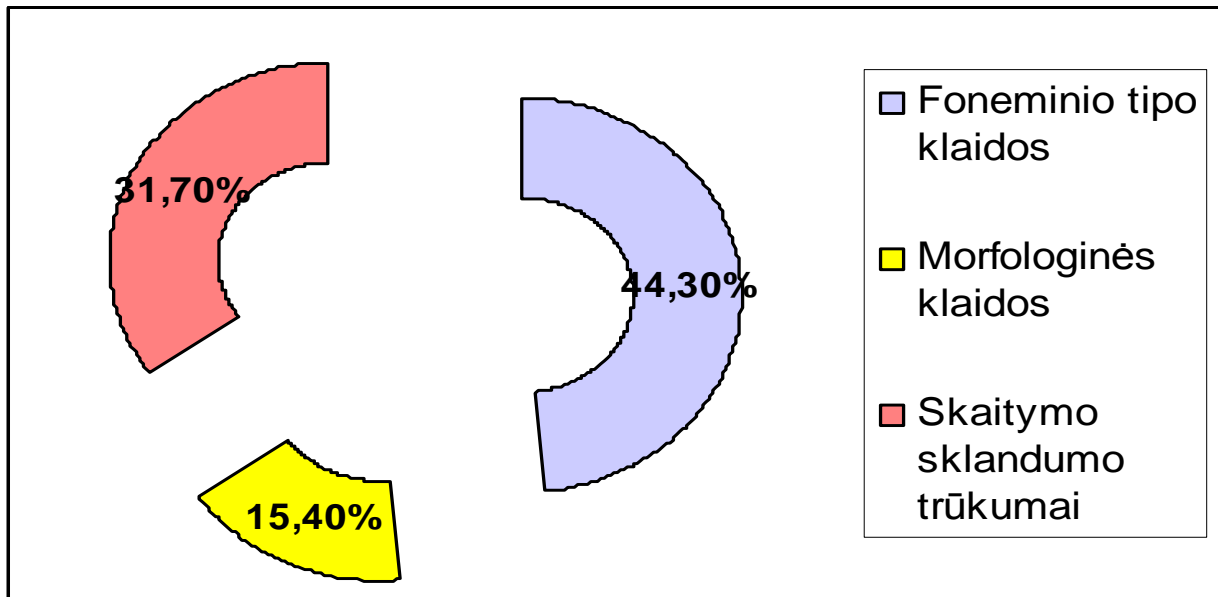
Mokytojų apklausos rezultatai atskleidė jų santykį su kitokiais mokiniais, požiūrį į savo darbą. Matome, kad nei mokyti, nei mokytis lietuvių kalbos nėra lengva, ypač kai normaliam mokymui(si) yra tokių trikdžių, kaip skaitymo sutrikimas. Nėra vieno pagalbos būdo, kuris būtų tinkamas ir efektyvus visiems disleksijos sutrikimą turintiems mokiniams.

Apibendrinant galima teigti, jog pedagogų įžvalgos labai skirtingos. Tai natūralu, nes kaip matome iš apklausos rezultatų, mokinių disleksija pasireiškia labai įvairiai. Nuo to, greičiausiai, priklauso ir darbo su šiais mokiniais pobūdis bei kryptys.

3.2. Mokinių skaitymo įvertinimo rezultatai

3.2.1 Bendras klaidų įvertinimas

Atlikus skaitymo testą ir susumavus rezultatus, tapo akivaizdu, kad foneminio tipo klaidos sudaro didžiausią dalį visų disleksinių klaidų – net 44,3% (žr. 4 priedą). Pačios dažniausios foneminės klaidos yra susijusios su raidžių ir/ar skiemenų praleidimu, o tuo tarpu rečiausios – trumpų žodžių painiojimo klaidos. Kaip parodė tyrimas, mažiausiai pasitaiko morfologinio tipo klaidų, jos sudaro mažiausią procentą visų disleksinių klaidų. Tarpinę padėtį pagal dažnumą užima skaitymo sklandumo trūkumai. Disleksinių klaidų tipų pasiskirstymas pavaizduotas 21 pav.

21 pav. Disleksinių klaidų tipų pasiskirstymas

Ne visos disleksinės klaidos sistemingai kartojasi, todėl kartais sunku nustatyti disleksijos tipą. Ypač tai būtinga trumpų žodžių painiojimo bei panašių žodžių painiojimo klaidoms. Šie trūkumai apskritai nėra dažni, todėl galima būtų manyti, kad nesikartojančios klaidos tėra atsitiktinumas.

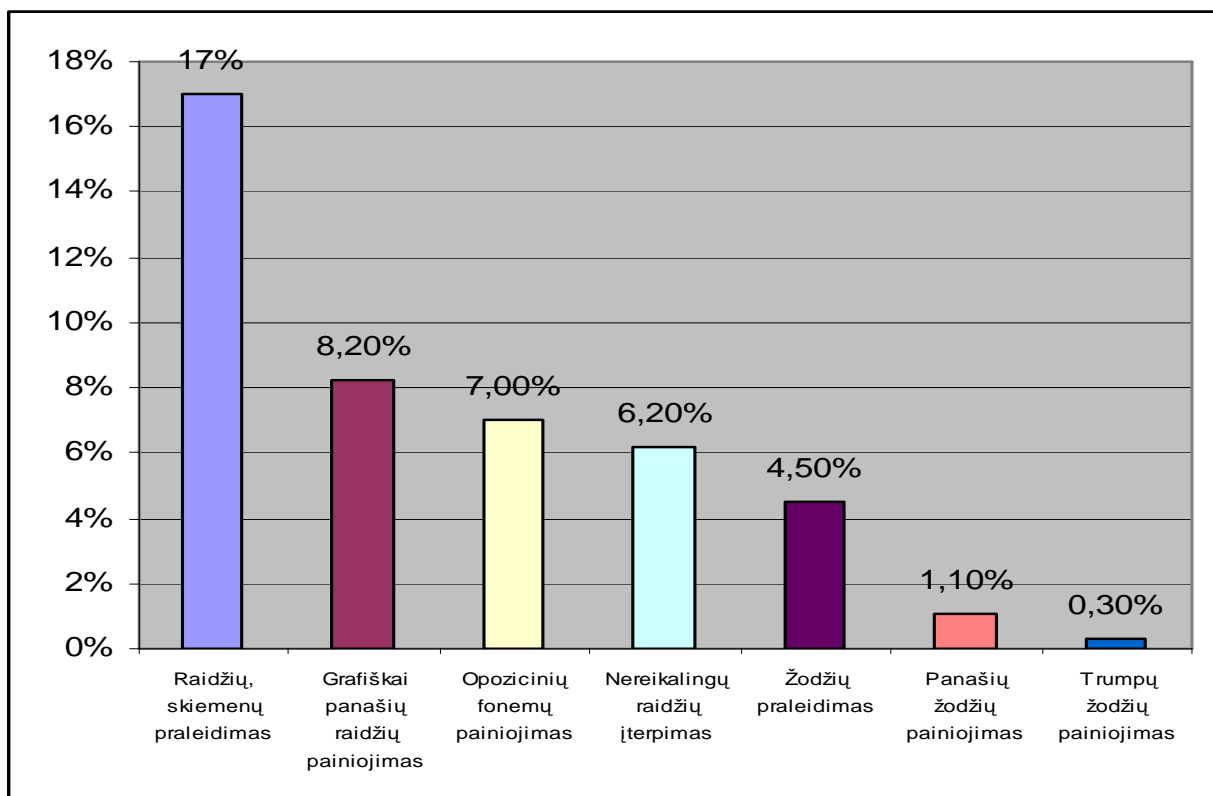
Pastebėta, kad nėra tokios klaidos, kuri būtų būdinga visiems tiriamiesiems mokiniams. Kiekvienos klaidos mažiausia reikšmė yra „0“. Kai kur rezultatai įdomūs tuo, kad vienodų klaidų skaičius labai nevienodai pasiskirstęs pagal lytį, todėl skaitymo tyrimo rezultatai pateikiami atskirai pagal lytis.

3.2.2. Foneminių klaidų ypatumai

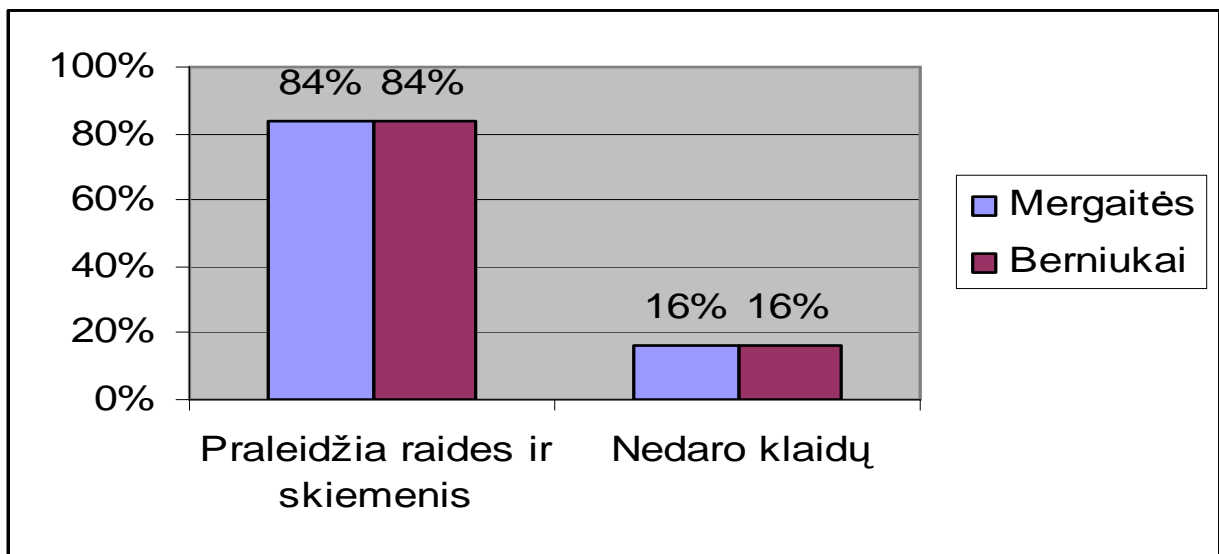
Išskirtos septynių rūšių foneminio tipo klaidos: raidžių ir/ar skiemenų praleidimas, grafiškai panašių raidžių painiojimas, opozicinių fonemų painiojimas, nereikalingų raidžių įterpimas, žodžių praleidimas, panašių žodžių painiojimas, trumpų žodžių painiojimas. Pagal jas išskiriami skirtingi disleksijos tipai, pavyzdžiui, raidžių ir/ar skiemenų praleidimo klaidos būdingos optinę ir gramatinę disleksiją turintiems mokiniams. Opozicinių fonemų painiojimas pasireiškia *s-š, z-ž, c-č, dz-dž, v-f, k-g* bei *b-d, b-l, l-k, r-z, m-n* neskyrimu ir painiojimu tarpusavyje. Šios, kaip ir nereikalingų raidžių įterpimo bei trumpų žodžių painiojimo klaidos būdingos akustinę disleksiją turintiems mokiniams. Optinę bei optinę-motorinę disleksiją rodo sistemingos žodžių praleidimo ir panašių žodžių painiojimo klaidos.

22 pav. matome foneminio tipo klaidų pasiskirstymą. Čia ryški raidžių ir skiemenų praleidimo klaidų persvara kitų foneminio tipo klaidų atžvilgiu.

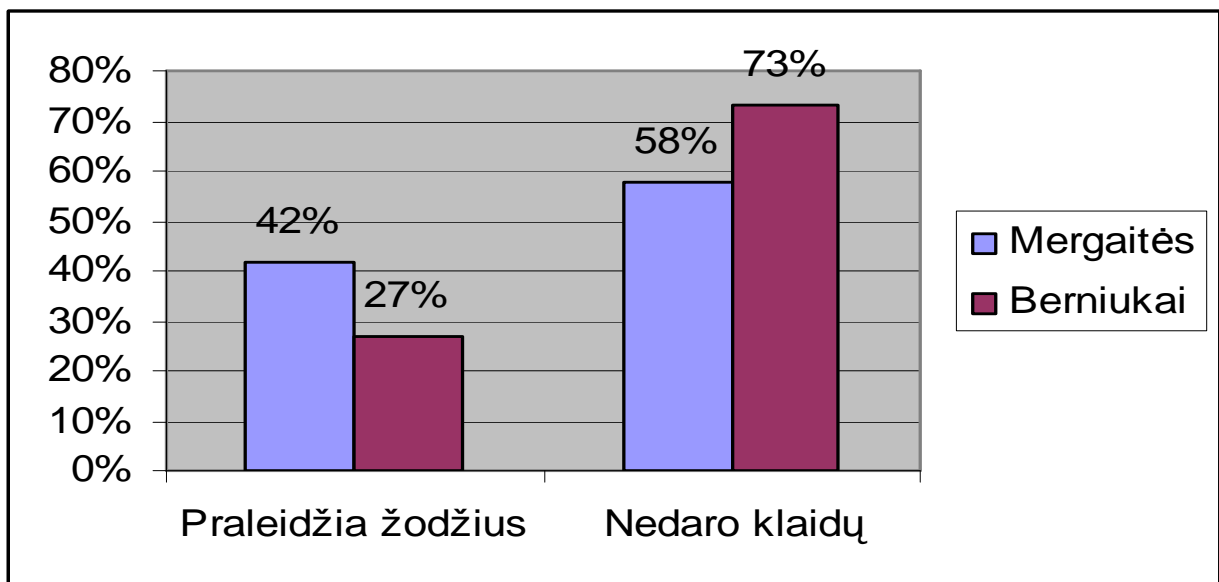
22 pav. Foneminio tipo klaidų pasiskirstymas

Raidžių ir skiemenų praleidimo klaidos sudaro didžiausią dalį visų disleksinių klaidų, t.y., net 16,96 %, kai tuo tarpu kitų rūšių klaidos sudaro keliolika kartų mažesnę dalį. Raidžių ir skiemenų praleidimo klaidos lygiagrečiai pasiskirsčiusios pagal lytį ir jokio skirtumo tarp jų nerodo (23 pav.).

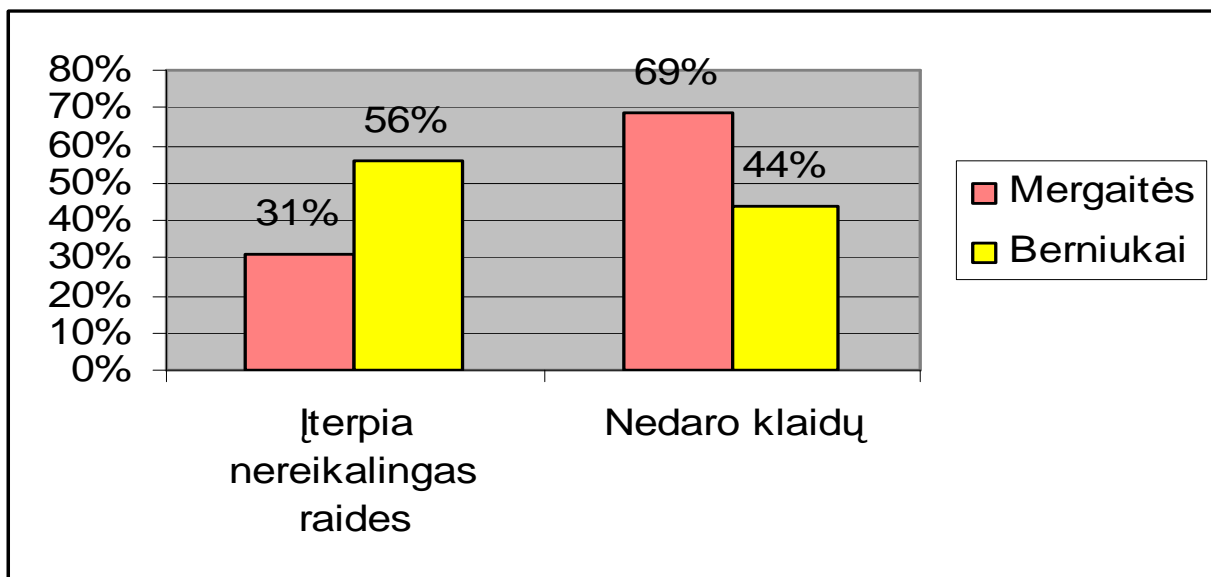
23 pav. Raidžių ir skiemenų praleidimas

Žodžių praleidimo klaidos žymiai retesnės nei raidžių ar skiemenų praleidimo klaidos. Daugiau nei pusė tiriamųjų šioje vietoje klaidų iš viso nedaro. Tačiau čia jau ima ryškėti šio skirtumas tarp lyčių (24 pav.). Aiškiai matome, jog mergaitės žodžius praleidžia kiek rečiau nei berniukai.

24 pav. Žodžių praleidimas

Dar ryškesnis skirtumas tarp lyčių matomas susumavus nereikalingų raidžių įterpimo klaidas. Daugiau nei 50 proc. berniukų yra linkę daryti šias klaidas ir taip stipriai aplenkia mergaites (25 pav.)

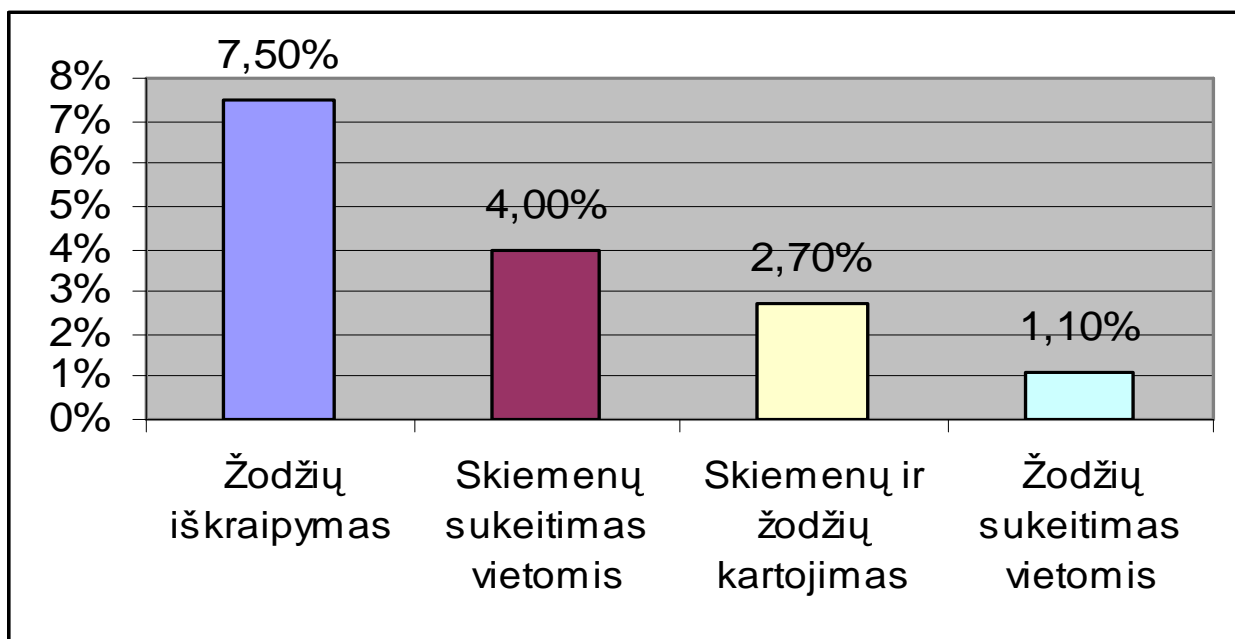

25 pav. Nereikalingų raidžių įterpimas

Itin nedidelį procentą sudaro fonetinės panašių žodžių painiojimo bei trumpų žodžių painiojimo klaidos. Jas darė vos keli tiriamieji mokiniai, o didžiausios reikšmės neviršijo „2“ (žr. 4, 5, 6 priedus). Tuo tarpu, prie dažniau pasikartojančių priskiriamos opozicinių fonemų painiojimo klaidos bei grafiškai panašių raidžių painiojimo klaidos. Jos būdingos didesnei daliai tiek mergaičių, tiek berniukų. Šie tendencingai painioja *s-š, z-ž, c-č, dz-dž, v-f, k-g* bei *b-d, b-l, l-k, r-z, m-n*. Didžiausia šių klaidų reikšmė siekia „7“ (žr. 4, 7, 8 priedus). Manoma, jog mokiniai, kuriems būdingos šios disleksinės klaidos, turi akustinę arba optinę disleksiją.

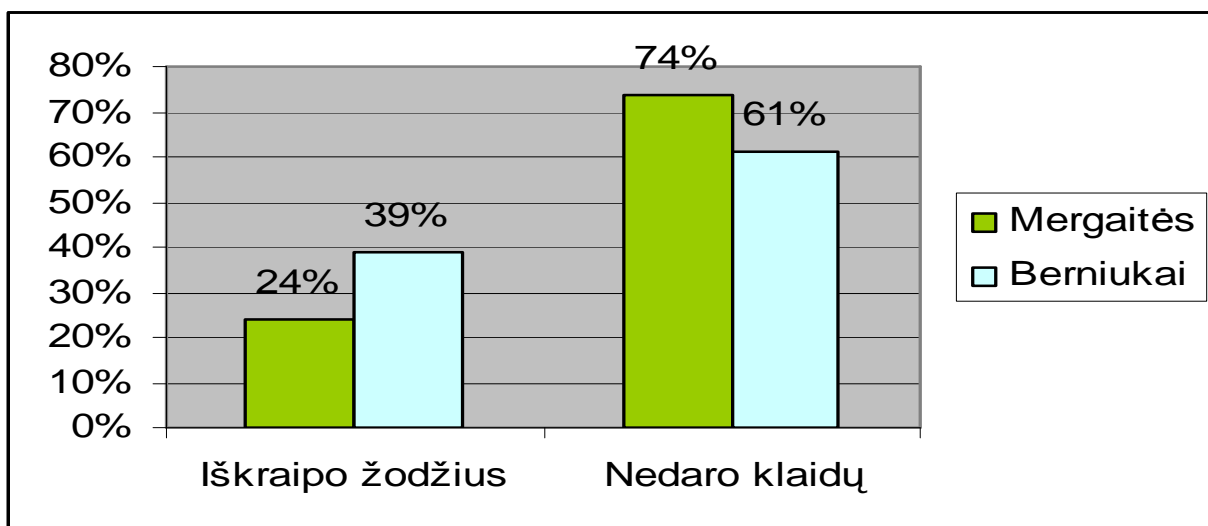
3.2.2. Morfologinių klaidų tipai

Kaip parodė tyrimas, morfologinio tipo klaidos yra vienos rečiausių tarp visų disleksinių klaidų. Jos sudaro apie 15,4 proc. (žr. 4 priedą, 21 pav.). Procentas nedidelis, greičiausiai, dėl to, kad šio tipo klaidų išskirta yra mažiau nei foneminio tipo ar skaitymo sklandumo klaidų. Kaip matome 26 pav., dažniausiai mokiniai iškraipo žodžius ir labai retai žodžius sukeičia vietomis. Morfologinėmis laikytinos klaidos yra žodžių iškraipymas, skiemenų sukeitimas vietomis, skiemenų ir žodžių kartojimas, žodžių sukeitimas vietomis. Tai pačios būdingiausios šio tipo klaidos.

26 pav. Morfologinių klaidų pasiskirstymas

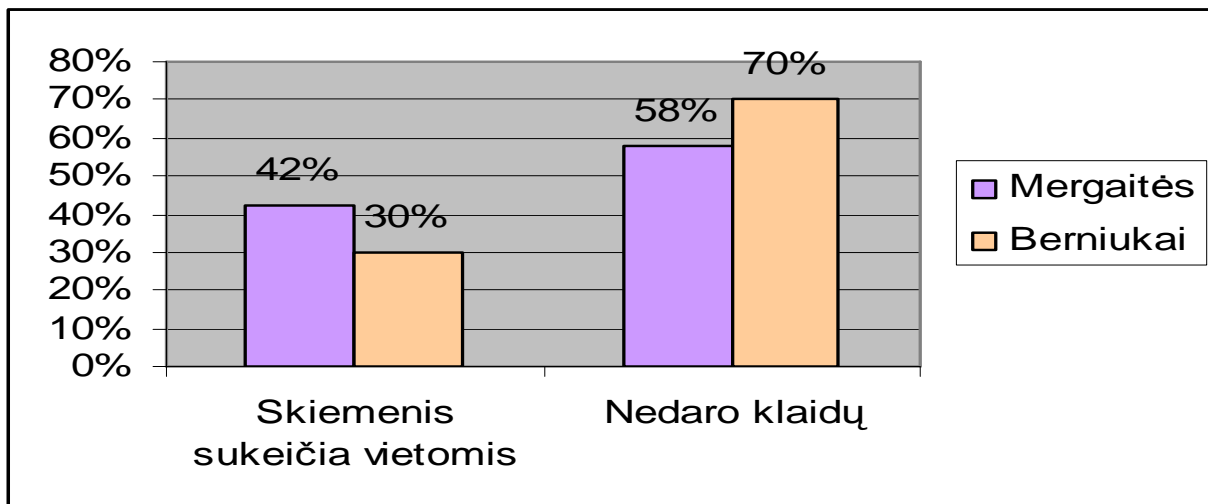
Kaip jau minėta, dažniausios morfologinės klaidos yra žodžių iškraipymo klaidos (27 pav.), sudarančios 7,5 proc. visų disleksinių klaidų. Daugiau nei du trečdaliai mergaičių ir daugiau nei pusė berniukų tokių klaidų nedaro. Žodžių iškraipymo klaidų pasiskirstymas pavaizduotas 27 pav.

27 pav. Žodžių iškraipymas

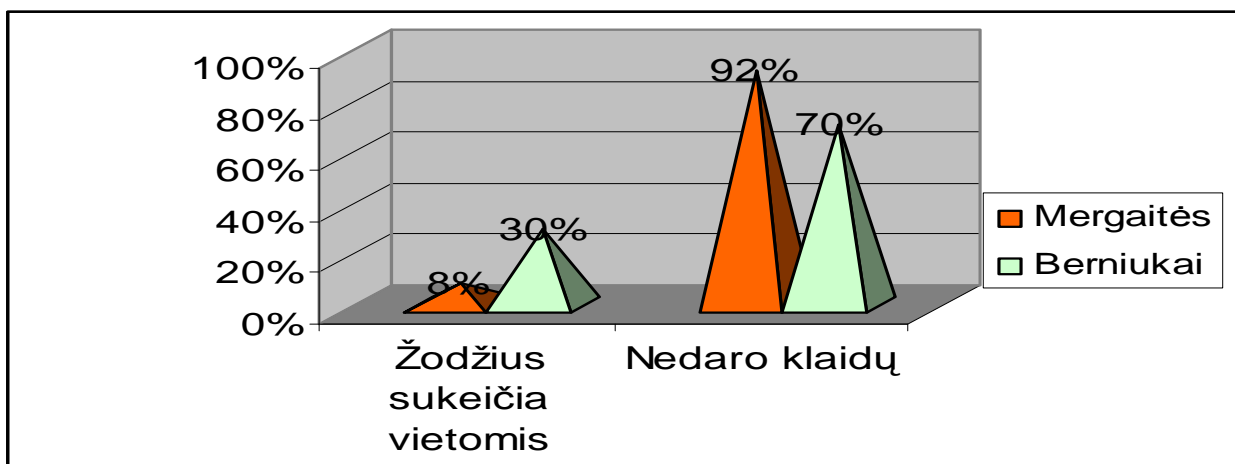
Atvirkštinė situacija yra su skiemenų sukeitimo vietomis klaidomis (28 pav.). Jos labiau būdingos mergaitėms nei berniukams, todėl manoma, kad akustinė disleksija šiek tiek labiau

būdinga taip pat mergaitėms nei berniukams, kadangi skiemenų sukeitimas vietomis yra akustinės disleksijos ypatybė.

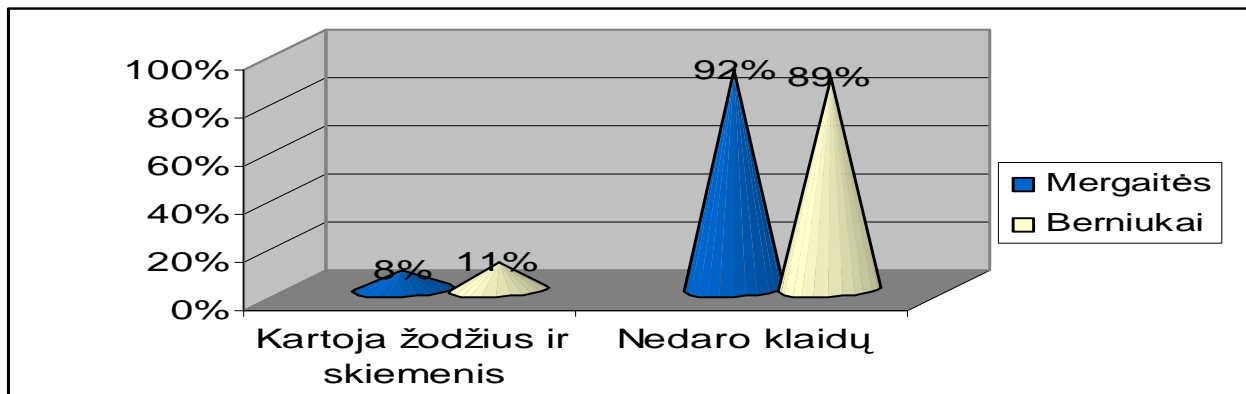
28 pav. Skiemenų sukeitimas vietomis

Žodžius sukeičia vietomis mergaitės ir berniukai taip pat nevienodai. Tyrimo rezultatai rodo, kad čia „pirmauja“ vyriškoji lytis (29 pav.)

29 pav. Žodžių sukeitimas vietomis

Itin retos yra tokios disleksinės klaidos, kaip žodžių ir skiemenų kartojimas (30 pav.). Jos labiau būdingos berniukams, tačiau iš esmės nėra didelio skirtumo tarp lyčių. Tačiau tie reti atvejai, kai šios klaidos daromos, yra ganėtinai ryškūs, didžiausia reikšmė siekia net 8 (žr. 4 priedą).

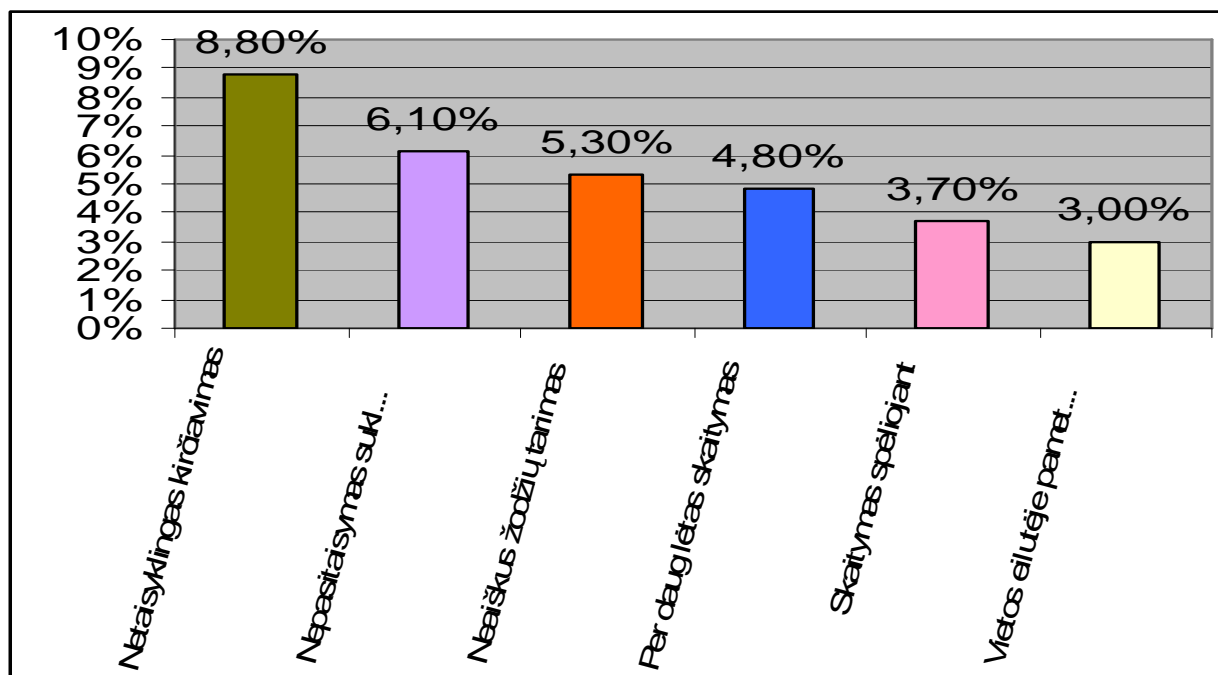

30 pav. Žodžių ir skiemenų kartojimas

3.2.3. Skaitymo proceso ypatumai

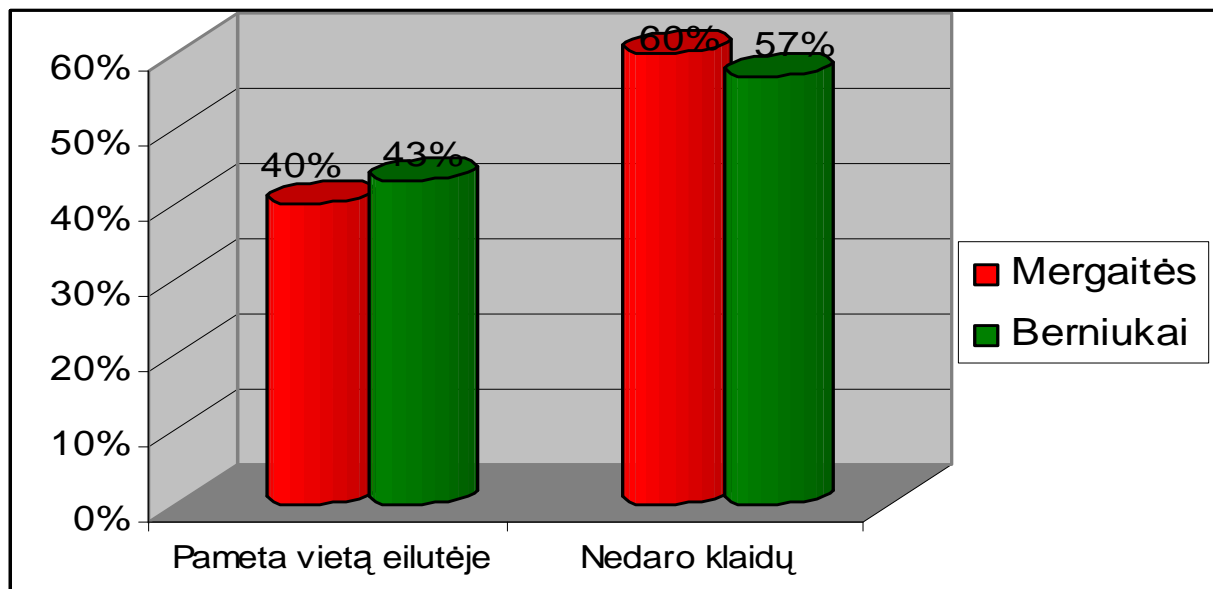
Atlikto tyrimo duomenimis, skaitymo sklandumo klaidos yra vienos dažnesnių. Kartais sunku rasti tą ribą, kada skaitymo sklandumo klaidos yra disleksijos pasekmė, o kada - norma.

Skaitymo sklandumo trūkumai yra antri pagal dažnumą, tai matoma 21 pav. Išskirti 6 skaitymo sklandumo trūkumai: netaisyklingas kirčiavimas, nepasitaisymas suklydus, neaiškus žodžių tarimas, per daug lėtas skaitymas, skaitymas spėliojant ir vietos eilutėje pametimas. Tai būdingiausi skaitymo sklandumo trūkumai, iš kurių taip pat galima spręsti apie mokinio disleksijos tipą, paprastai minėtieji trūkumai leidžia išvelgti gramatinę ar semantinę disleksiją.

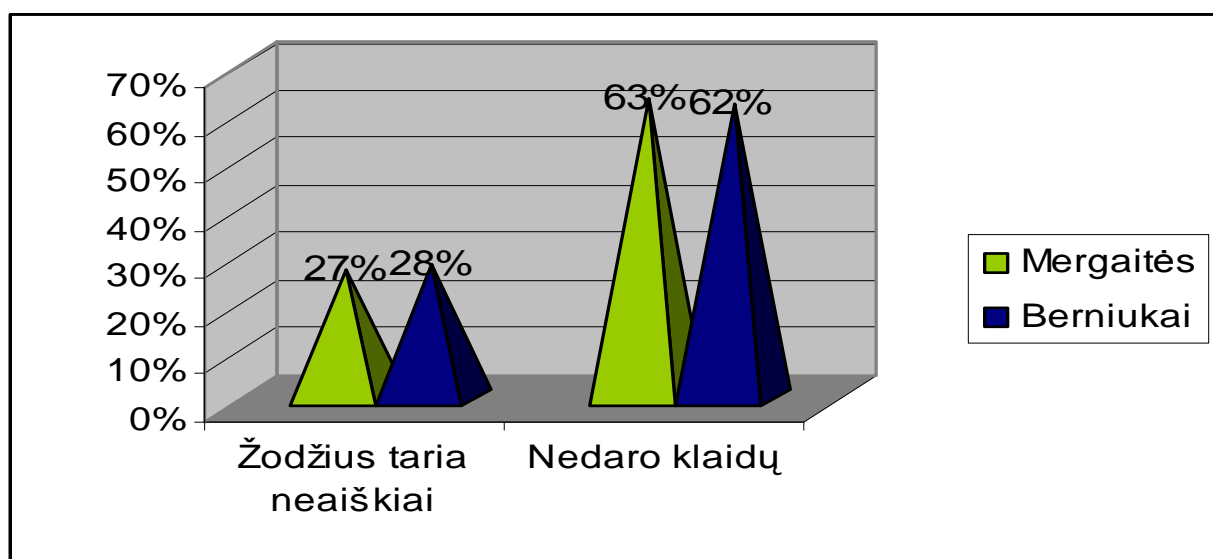
31 pav. Skaitymo sklandumo trūkumų pasiskirstymas

Apie 50 proc. tiriamųjų skaitydami tekstus bent po vieną kartą pametė vietą eilutėje (32 pav.). Tyrimo duomenimis, didžiausia šios klaidos reikšmė siekia 4 (žr. 5 priedą). Buvo nemažai atvejų, kai ši klaida nebuvo pasikartojanti, todėl manoma, kad vietos eilutėje pametimas yra viena dažnesnių klaidų, pasireiškiančių mokinių skaityme ne kaip disleksijos požymis.

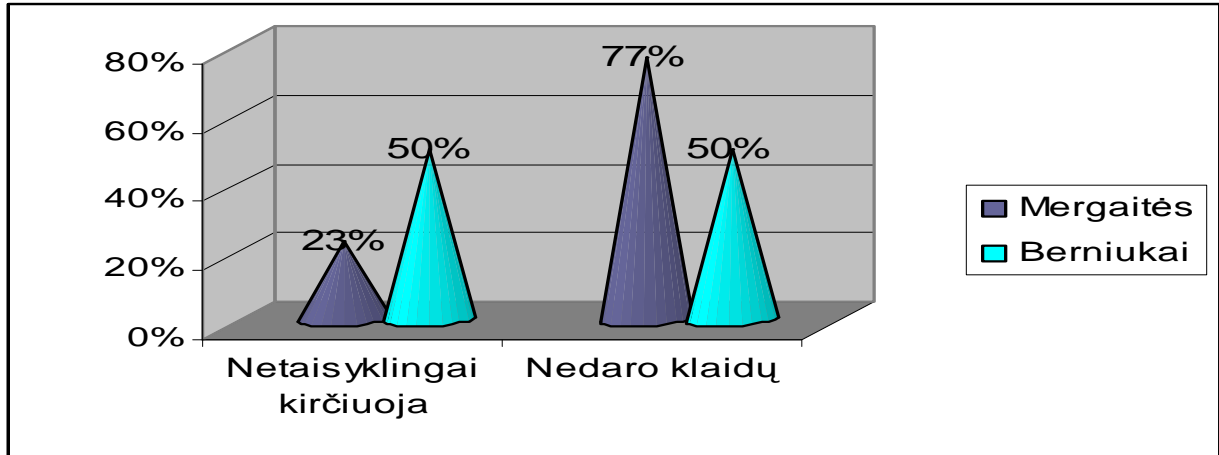
32 pav. Vietos eilutėje pametimas

Kiek daugiau nei ketvirtadalis tiriamųjų neaiškiai taria žodžius ir dėl to atliekant tyrimą kildavo įvairiausių dviprasmybių (33 pav.).

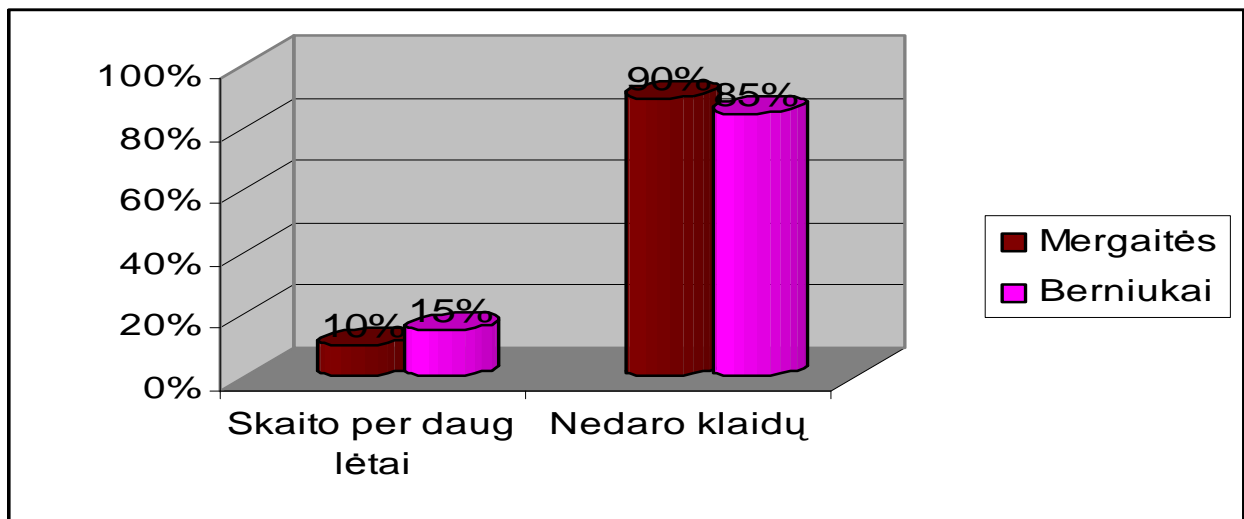
33 pav. Neaiškus žodžių tarimas

50 proc. berniukų klysta kirčiuodami žodžius, kai tuo tarpu perpus rečiau tai daro mergaitės (34 pav.). Kirčiavimo klaidos būdingesnės mokiniams, gyvenantiems dvikalbėse šeimose, tačiau disleksinės kirčiavimo klaidos išsiskiria ypač neįprastu žodžių kirčiavimu.

34 pav. Netaisyklingas kirčiavimas

Kai kurie pradinėse klasių mokiniai, turintys disleksiją, pasižymi itin lėtu skaitymo tempu. Šis požymis vėlgi labiau būdingas berniukams – jie neįprastai lėtai skaito net pusantro karto dažniau nei mergaitės (35 pav.). Panašiai yra ir su skaitymu spėliojant (žr. 9 priedą) bei nepasitaisymu suklydus (žr. 10 priedą), tik čia dar didesnė berniukų persvara.

35 pav. Per lėtas skaitymas

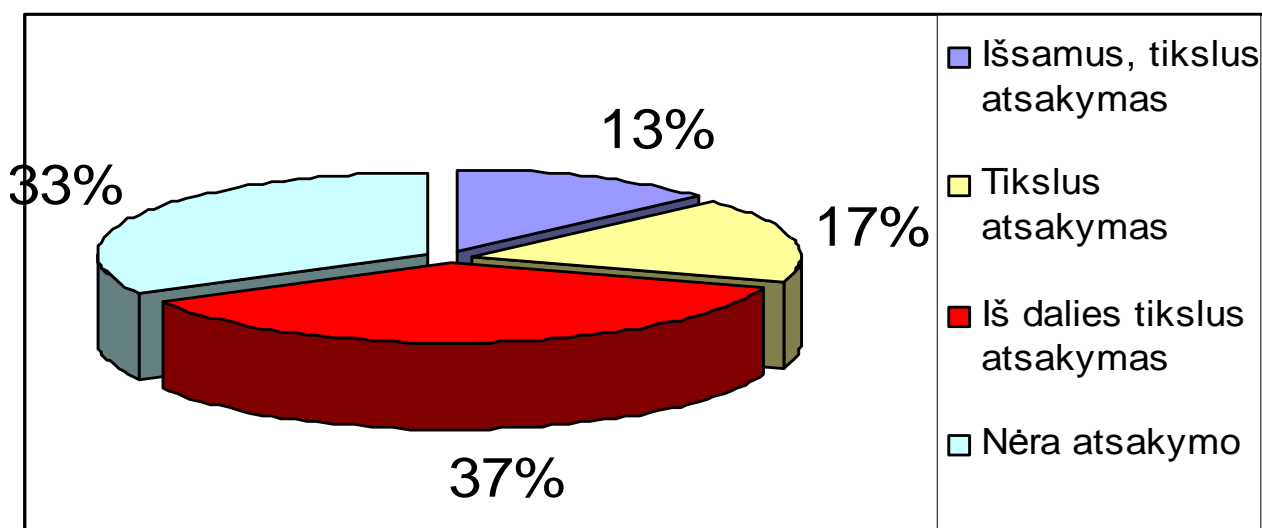

3.2.4. Teksto supratimas

Skaitymo testą sudarė ne vien tekstas ir paties tyrėjo žymėtinios klaidos. Tiriamiesiems mokiniams buvo pateikta po du klausimus iš teksto (žr. 3 priedą). Klausimai yra labai elementarūs, iš teksto. Pirmasis klausimas buvo orientuotas į teksto pradžią, o antrasis – į teksto pabaigą.

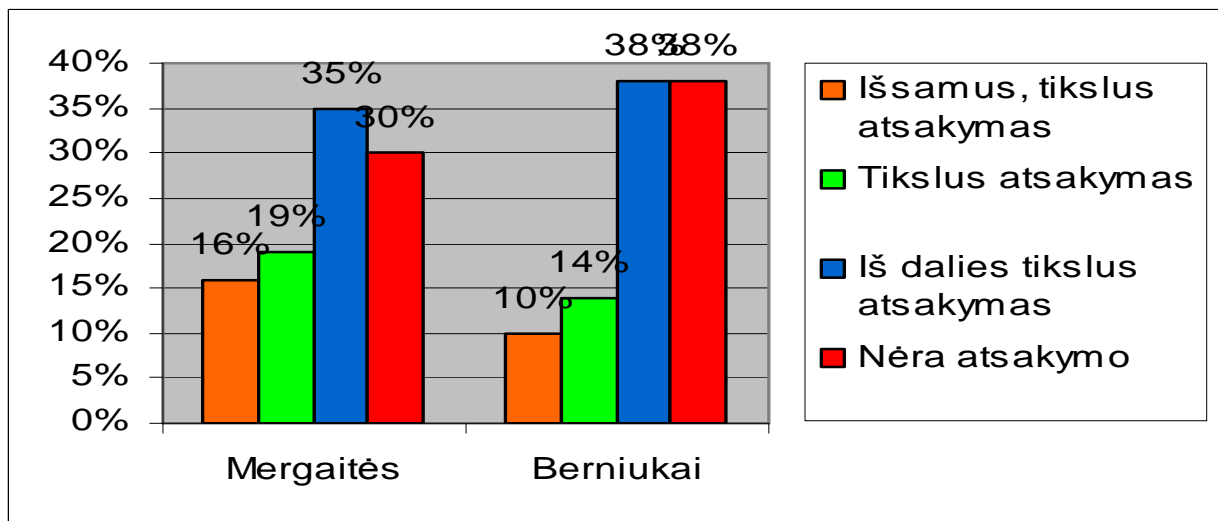
Mokinių atsakymai buvo grupuojami ne tik pagal teisingą ir neteisingą. Atsakymų įvairovė pasiskirstė pagal tokius atsakymų tikslumo variantus (36 pav.):

- Išsamus, tikslus atsakymas;
- Tikslus atsakymas;
- Iš dalies tikslus atsakymas;
- Nėra atsakymo;

36 pav. Teksto supratimo atsakymų pasiskirstymas pagal tikslumą

Atsakymų pasiskirstymas pagal lytį įdomiai atrodo pavaizduotas grafiškai (37 pav.). 16 proc. tiriamųjų mergaičių atsakė išsamiai ir tiksliai, kai tuo tarpu berniukų išsamių ir tikslių atsakymų yra kiek mažiau, tik 10 proc. Vyriškoji lytis taipogi dažniau linkusi neatsakyti į klausimą, arba atsakyti tik iš dalies teisingai.

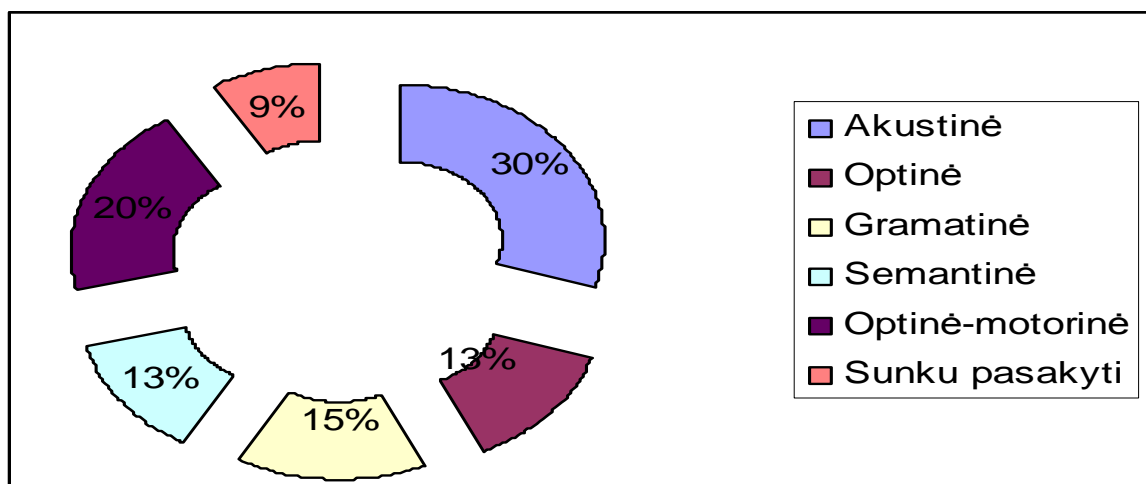

37 pav. Teksto supratimo atsakymų pasiskirstymas pagal tikslumą (pagal lytis)

3.2.5. Apibendrinimas

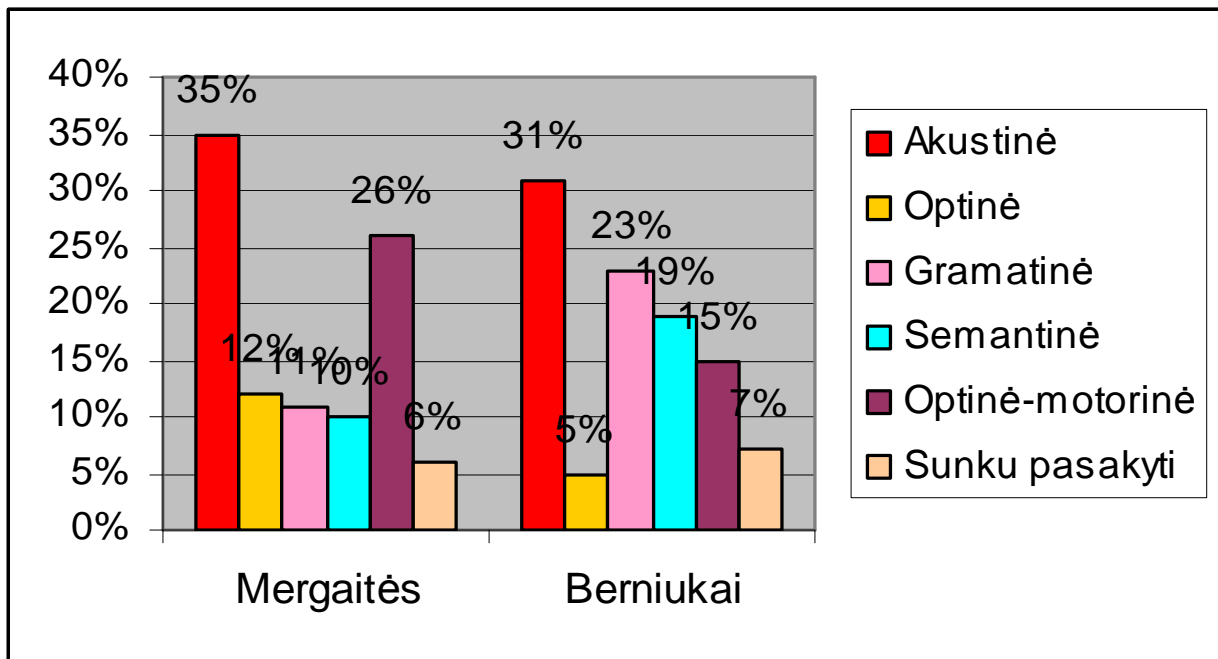
Susumavus rezultatus, kai kurių tirtų mokinių disleksijos tipai lyg ir tapo aiškūs, tačiau, kaip matome 38 pav., toli gražu ne visų mokinių. 9 proc. tiriamųjų darė labai skirtingas klaidas, kurios nebuvo sistemingos, nuolat pasikartojančios, todėl sunku nustatyti, kokią disleksiją turi šie mokiniai.

Vis tik, tyrimo rezultatai rodo, kad didžiausią dalį – net 30 proc. – sudaro akustinės disleksijos atvejai. Tai atskleidė tokios foneminės klaidos kaip opozicinių fonemų painiojimas, trumpų žodžių painiojimas, nereikalingų raidžių įterpimas bei morfologinės klaidos – žodžių iškreipimas ir skiemenų sukeitimas vietomis. Mažiausiai pasitaikė semantinės bei optinės motorinės disleksijos atvejų.

38 pav. Disleksijos rūšių pasiskirstymas

Šioje dalyje vėlgi išryškėjo skirtumai tarp lyčių (39 pav.). Ženkliai daugiau berniukų nei mergaičių turi semantinę disleksiją. Jie dažniau daro šiam disleksijos tipui būdingų klaidų: neįprastai kirčiuoja žodžius, neatsako arba neviseškai teisingai atsako į pateiktus klausimus, iš ko galima spręsti, kad tekstas buvo nesuprastas. Gana skirtingai pasiskirstę ir gramatinę bei optinę-motorinę disleksiją turintys mokiniai. Optinę-motorinę dažniau turi mergaitės, tuo tarpu gramatinę – berniukai.

39 pav. Disleksijos rūšių pasiskirstymas pagal lytį

Kaip matome, akustinės disleksijos tipas yra dominuojantis, o skirtumas tarp lyčių nėra labai žymus. Tuo tarpu antrasis pagal dažnumą yra optinės-motorinės disleksijos tipas ir čia išsiskiria vyriškoji ir moteriškoji lytis. Mergaitės dažniau turi šio tipo disleksiją. Kalbant apie optinės disleksijos tipą, reikia pasakyti, kad jis taip pat yra labiau būdingas mergaitėms, tačiau čia lyčių persvara dar didesnė nei optinės-motorinės disleksijos.

IŠVADOS

1. Literatūroje nurodoma, kad disleksija – skaitymo sutrikimas, nulemiantis vaiko mokymąsi ir pasiekimus bent keliose srityse. Šis sutrikimas pasireiškia labai įvairiais teksto skaitymo ir supratimo trūkumais, dažnai būna paveldimas. Disleksijos negalima visiškai pašalinti, tačiau galima įvairiais būdais koreguoti.

2. Tyrimo rezultatai rodo, jog pradinių klasių disleksiją turinčių mokinių skaityme dominuoja raidžių ir skiemenų praleidimo klaidos.

- Minėtosios raidžių ir skiemenų praleidimo klaidos priskiriamos foneminio tipo klaidoms. Foneminio tipo klaidų blokas yra pats gausiausias, tyrimo metu šiam blokui priskiriamų klaidų buvo daroma daugiausia.

- Morfologinio tipo klaidų mokinių skaityme pasitaikė mažiausiai. Ypač retos buvo žodžių sukeitimo vietomis klaidos, tuo tarpu dažniausios iš jų buvo žodžių iškraipymo klaidos. Pastarosios labiausiai nulėmė akustinę ir gramatinę disleksijų tipus.

- Skaitymo sklandumo klaidos sudaro trečdalį visų klaidų (31,7 %) . Jos dažniau nei bet kurios kitos klaidos būna pavienės, sistemingai nesikartojančios mokinio skaityme. Kirčiavimo trūkumai labiau būdingi berniukams nei mergaitėms.

3. Pastebėta, kad berniukai prasčiau supranta skaitytą tekstą. Jie dažniau neatsakydavo į klausimą arba atsakydavo tik iš dalies teisingai. Mergaitės pateikė daugiau išsamių tikslų ir tikslų atsakymų. Galbūt todėl tiertiems berniukams dažniau nei mergaitėms būdinga semantinė disleksija.

4. Disleksiją turintiems mokiniams šalia dažnai reiškiasi ir disgrafija, galbūt todėl kaip sunkiausiai atliekamas mokytojai daugiausiai nurodo skaitymo ir rašymo užduotis.

5. Dažniausiai taikomi metodai yra girdimojo suvokimo lavinimas (galbūt dėl to, kad vyraujantis yra akustinės disleksijos tipas), foneminės klausos lavinimas bei kalbos ir komunikacijos procesų lavinimas.

6. Pusė apklaustųjų pedagogų per lietuvių kalbos pamokas nuolatos diferencijuoja veiklą ir užduotis, tačiau nedidelė dalis to nedaro ir mano, kad užduočių ir veiklos diferencijavimas nėra būtinas. Du trečdaliai mokytojų dažniausiai taiko aktyviuosius mokymo metodus dirbdami su disleksiją turinčiais mokiniais. Trečdalis mokytojų šiems mokiniams per lietuvių kalbos pamokas gali skirti 5-10 minučių, kas yra nemažai, turint galvoje, kad klasėje yra ir daugiau mokinių. Trečdalis apklaustųjų mokytojų pastebi nuoseklią mokinių pažangą ugdymo procese, tačiau disleksiją vertina kaip darančią įtaką visoms be išimties sritims.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Ališauskas A. (2002). Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas. Šiauliai.
2. Ambrukaitis J. (sud.) (1998). Lietuvių kalba specialiojoje mokykloje. Šiauliai.
3. Ambrukaitis J. (1991). Lietuvių kalbos mokymas pagalbinės mokyklos II-IV klasėje. Kaunas. Šviesa.
4. Ambrukaitis J. (2000). Lietuvių kalbos specialioji didaktika. Šiauliai.
5. Ambrukaitis J. (2000). Vaikų turinčių mokymosi sunkumų, gimtosios kalbos ugdymas I klasėje. Šiauliai.
6. Asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymo(si) poreikių grupei kriterijai. Valstybės žinios, Nr. 84-3672. 2002 rugpjūčio 30 d.
7. Bagdonas A. (sud.). (1995). Mokymosi negalės. Vilnius: VU.
8. Друбачевская И. Избавимся от двоек./ Сер. Разрешите дать совет - М.: ЗАО «РИК Русанова», - 1997.
9. Gage N. L., Berliner D. C. (1994) Pedagoginė psichologija. Vilnius. Alma Litera.
10. Galkienė A. (2005). Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje. Šiauliai.
11. Garšvienė A., Ivoškuvienė, R. (1993). Skaitymo ir rašymo sutrikimai. Logopedija. Kaunas. Šviesa.
12. Giedrienė R. (1986). Pradinukų kalbėjimo sutrikimai. Kaunas. Šviesa.
13. Glebuviene V. (2004). Kas vaiką išmoko rašyti ir skaityti?
14. Hallahan D. P., Kauffman J. M. (2003). Ypatingieji mokiniai. Alma Litera.
15. Kaffemanas R. (1998). Suvokimo psichologijos pagrindai. Šiauliai.
16. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas (1998 m. gruodžio 15 d. Nr. VIII – 969). Valstybės žinios, 1998, Nr. 115-3228.
17. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių mokinių priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupės tvarkos, 2002 m. Liepos 12 d. Nr.1329/368/98, Vilnius. [Žiūrėta 2007 m. gruodžio 7 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www.lps.vu.lt/download/pedagogine08.doc>.

18. Matulevičienė V. Baltoji lankoj juodos avys// Sveikas žmogus, 2007, Nr.4 [žiūrėta 2008 m. vasario 19 d.]. Prieiga per Internetą:

<http://www.sveikaszmogus.lt/index.php?pagrid=vaikas&lid=2&rodyti=str&strid=36015&subtema=26>.

19. Navickas V. (1990). Pažinimo psichologija. Kaunas.

20. Pobrein, V. (2002). Specialiųjų poreikių vaikų skaitymo sunkumai. Specialusis ugdymas 1 (6) d. Šiauliai.

21. Ruškus J. (2002) Negalės fenomenas. Šiauliai.

22. Specialiųjų poreikių mokinių ugdymo ypatumai. Mokymo(si) metodai ir strategijos. Mokslinės konferencijos medžiaga, 2007 m. lapkričio 30 d., Vilnius.

23. Specialiosios mokyklos programos: vidutinio ir žymaus protinio atsilikimo vaikų ugdymas (1998). Lietuvos Respublikos Švietimo ir Mokslo ministerija, Vilnius.

24. Specialusis išsilavinimas, Disleksija (Special Education, Dyslexia)//Tikslinės, su disleksija susijusius klausimus sprendžiančios, grupės ataskaita [žiūrėta 2007 m. rugpjūčio 9 d.].

Prieiga per Internetą:

<http://www.education-support.org.uk/lithuanian/parents/special-education/dyslexia/>.

25. Žukauskienė R. (1996). Raidos psichologija. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.

26. <http://www.hud.hr/w-tekstovi/w-poznati.html> [žiūrėta 2008 m. kovo 13 d.].

Priedai

SKAITYMO GEBĖJIMŲ VERTINIMO LENTELĖ

1 priedas

Lytis.....;
Klasė.....;
Tyrimo data.....;

Klaidos	Kiek kartų pasikartoja
Praleidžia raides, skiemenis	
Praleidžia žodžius	
Įterpia nereikalingas raides	
Painioja panašius žodžius	
Painioja trumpus žodžius	
Painioja opozicines fonemas	
Painioja grafiškai panašias raides	
Skiemenis sukeičia vietomis	
Žodžius sukeičia vietomis	
Iškraipo žodžius	
Kartoja žodžius ir skiemenis	
Pameta vietą eilutėje	
Žodžius taria neaiškiai	
Netaisyklingai kirčiuoja	
Skaito per daug lėtai	
Skaito spėliodamas(a)	
Nepasitaiso suklydęs(us)	

1 klasė

Ežys ir voverėlė

Ežiukas bėgo pro obelį. Obelyje šokinėjo voverėlė. Išdykėlė metė į jį obuolį. Ežys išsigando. Susitraukė į kamuolį, laukia. Voverė numetė antrą obuolį ir spruko. Ežiukas apsidairė. Greitai nupupsėjo namo.

Jis ant savo spygliukų nešė raudonus obuolius. Bus ežiukams skani vakarienė.

1. Kas šokinėjo obelyje?

.....
.....

2. Ką voveraitė padarė ežiukui?

.....
.....

Medinė Antis

Medinė antis tykiai plūduriavo ežero pakraštyje. Ji atrodė visai kaip gyva: mėlyni sparnai, pilkas kaklas, geltonas snapas ir apskrita oranžinė akis. Smaili uodega šelmiškai rietėsi į viršų, ir niekas nepasakytų, jog antis –medinė.

Atokiau nuo medinės anties, pasislėpęs tarp nendrių ir meldų, valtėlėje sėdėjo medžiotojas. Ant kelių jis laikė šautuvą, o lūpose spaudė medinį anties snapą – lyg švilpuką.

1. Kokia buvo antis?

.....
.....

2. Ką medžiotojas spaudė lūpose?

.....
.....

3 klasė

Graži diena

Diena buvo karšta, saulėta. Valandėlėmis nuo vakarų pusės dvelkė švelnutis vėjelis, maloniai vėsindamas įkaitusį veidą. Skaidriai mėlyname danguje tik kai kur baltavo permatomi, keisti debesys lyg kažkokio neregėto milžino paukščio plunksnos.

Saldžiai kvėpėjo balti dobilai, krūvų krūvomis pražydę abipus keliuko, o viršum jų linksmai zirzėjo bičių spiečiai.

Ore džiaugsmingai krykšdamos šmaikščiojo kregždės lyg juodos strėlės. Dar aukščiau, kažkur mėlynoje erdvėje, kaip dangaus varpeliai skambėjo vieversiai.

1. Kokia buvo diena?

.....
.....

2. Ką veikė kregždės?

.....
.....

Voro tinklas

Voras visą naktį mezgė tinklą. Nuo vienos pušies šakos nutiesė iki kitos ir užtvėrė miško taką. Paryčiui tinklas buvo baigtas. Voras prisiglaudė slėptuvėje ir ėmė laukti pirmosios aukos.

Anksti iš savo guolio pakilo briedis. Galiūnas norėjo gerti. Pasiražė ir patraukė miško takais prie upės. Briedis stabtelėjo prie voro tinklo. Tekančios saulės apšviestas tinklas spindėjo lyg sidabrinis. Gražus buvo, bet briedžiui reikėjo atsigerti. Ir jis žengė į priekį. Voro tinklas subliūško ir pakibo ant briedžio ragų. Pats mezgėjas spruko į žolių tankumyną. Ilgai tūnojo ten, ilgai negalėjo suprasti, kas įvyko? Juk buvo numezgęs tokį tvirtą tinklą! Nuo vienos pušies iki kitos. Per visą miško taką!

1. Ką veikė voras?

.....
.....

2. Kas nutiko voratinkliui?

.....
.....

Gerbiami mokytojai,

kreipiuosi į Jus prašydama, kad užpildytumėte šia anketa. Ja siekiama ištirti pradinėjų klasių mokinių, turinčių disleksiją, lietuvių kalbos mokymosi ypatumus. Jūs puikiai pažįstate savo mokinius ir galite įvardinti visas mokymo procese išskylančias problemas. Būsiu labai dėkinga už keletą minučių Jūsų brangaus laiko, kurį sugaišite pildydami šią anketa. Konfidencialumą garantuoju.

Pagarbiai, Evelina Koršunova

e-mail: evelina.k@zebra.lt

1. Mokinio, turinčio disleksiją, lytis:

- vyriškoji moteriškoji

2. Kurioje klasėje dabar mokosi šis mokinys?

.....

..;

7 Kada buvo pastebėti pirmieji disleksijos požymiai?

.....

..;

4. Ar mokinys šalia disleksijos dar turi kitų sutrikimų?

- Ne, neturi;
- Taip, turi (įrašyti, kokiu).....
 .....

5.Pagal kokią programą mokinys mokosi lietuvių kalbos?

- Pagal bendrojo lavinimo programą;
- Pagal modifikuotą programą;
- Pagal adaptuotą programą;
- Kita

(įrašykite).....

6.Pažymėkite, kaip rengiate programas:

- Programas rengiu pati, remdamasis turimomis žiniomis apie vaiko sutrikimus;
- Programas rengiu konsultuodamasi su mokyklos specialiuoju pedagogu, logopedu;
- Programas rengiu konsultuodamasis su kitais mokytojais;
- Atskirų programų iš viso nerengiu, visi mokiniai mokosi pagal bendrąsias programas;
- Kita

(įrašykite).....

.....;

7. Kokius mokymo metodus dažniausiai taikote per lietuvių kalbos pamokas, dirbdami su disleksiją turinčiais vaikais?

- Aktyvius mokymo metodus (pvz. Bendradarbiavimo, durstinio ir kt. metodai);
- Neaktyvius mokymo metodus (paskaitėlės, vadovėlio medžiagos analizė ir kt.);
- Kita

(įrašykite).....;

8. Ar diferencijuojate veiklą ir užduotis per lietuvių kalbos pamokas?

- Taip, nuolat diferencijuoju;
- Taip, diferencijuoju, tačiau ne visada;
- Diferencijuoju tik kartais, nes manau, kad nuolat tai daryti yra nebūtina;
- Ne, niekada nediferencijuoju;

9. Kiek minučių vidutiniškai skirate per lietuvių kalbos pamoką individualiai mokiniui, turinčiam disleksiją?

- .....

7 Mokydami šį vaiką lietuvių kalbos, pagalbos sulaukiate iš:

- Mokytojo padėjėjo;
- Specialaus pedagogo;
- Logopedo;
- Mokinio tėvų (globėjų);
- Kitų klasės mokinių;
- Kita
(įrašyti).....;
- Jokios pagalbos nesulaukiate;

11. Kokią medžiagą vaikas suvokia sunkiausiai?

- Vaizdinę;
- Garsinę;
- Kitą (įrašykite).....;

12. Kokio tipo lietuvių kalbos užduotis atliekant iškyla daugiausia sunkumų?

- Skaitymo;
- Rašymo;

- Teksto suvokimo;
- Pasakojimo;
- Kita (įrašyti).....;

13. Ar mokinio lietuvių kalbos problemos susijusios su dvikalbyste?

- Taip   Ne   Nežinau

14. Ar vaiko šeimos nariai turi disleksiją?

- Taip, turi (nurodyti, kas iš šeimos narių turi disleksiją).....;
- Ne, neturi;

15. Jei žinote, nurodykite, kokia yra disleksijos priežastis.

- .....

16. Ar disleksiją turinčiam mokiniui taikomi korekciniai metodai, pvz., regimojo suvokimo lavinimas, foneminės klausos lavinimas ir kt.

- Taip, taikomi (nurodykite, kokie).....;
- Ne, netaikomi;

17. Mokydami šį vaiką, jūs:

- Pastebite nuoseklią pažangą vaiko mokymosi ir išmokimo procese;
- Pastebite pažangą, tačiau nežymią;
- Jokios pažangos nepastebite;

18. Ar, Jūsų nuomone, mokinio disleksija daro įtaką jo pasiekimams kitose srityse? Jei taip, tai kuriose?

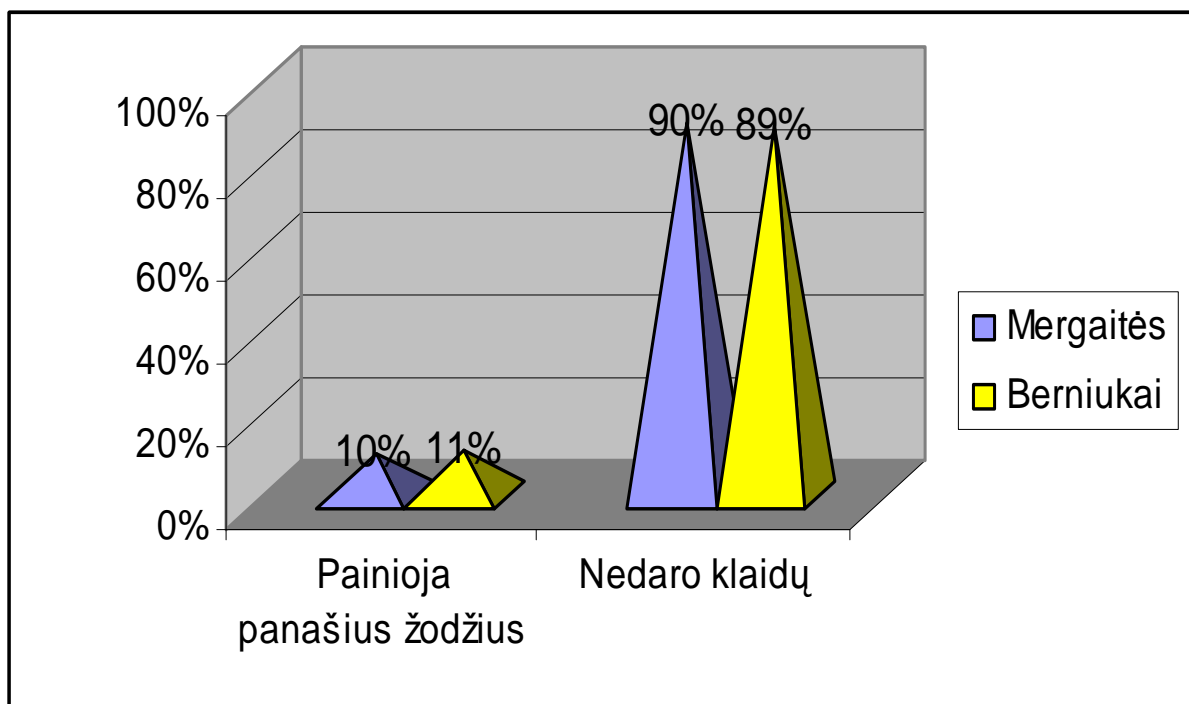
- .....

Dėkoju už sugaištą laiką ir atsakymus!

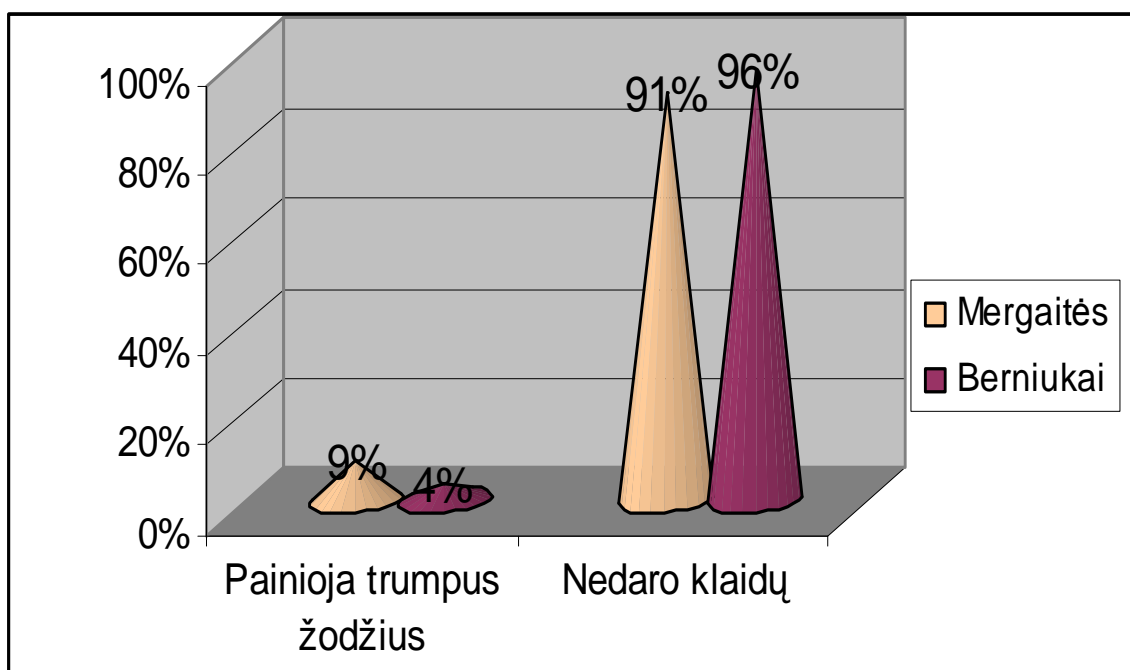

Eil. Nr.	Klaidos	Kokį procentą sudaro (mažėjimo tvarka, reikšmės suapvalintos)	Vidurkis	Mažiausia reikšmė	Didžiausia reikšmė
1.	Raidžių, skiemenų praleidimas	17%	3,5	0	11
2.	Netaisyklingas kirčiavimas	8,8%	1,8	0	5
3.	Grafiškai panašių raidžių painiojimas	8,2%	1,7	0	7
4.	Žodžių iškraipymas	7,5%	1,6	0	6
5.	Opozicinių fonemų painiojimas	7,0%	1,5	0	7
6.	Nereikalingų raidžių įterpimas	6,2%	1,3	0	6
7.	Nepasitaisymas suklydus	6,1%	1,3	0	11
8.	Neaiškus žodžių tarimas	5,3%	1,1	0	12
9.	Per daug lėtas skaitymas	4,8%	1,0	0	7
10.	Žodžių praleidimas	4,5%	0,9	0	5
11.	Skiemenų sukeitimas vietomis	4,0%	0,8	0	5
12.	Skaitymas spėliojant	3,7%	0,8	0	6
13.	Vietos eilutėje pametimas	3,0%	0,6	0	4
14.	Skiemenų ir žodžių kartojimas	2,7%	0,6	0	8
15.	Panašių žodžių painiojimas	1,1%	0,2	0	2
16.	Žodžių sukeitimas vietomis	1,1%	0,2	0	3
17.	Trumpų žodžių painiojimas	0,3%	0,1	0	2

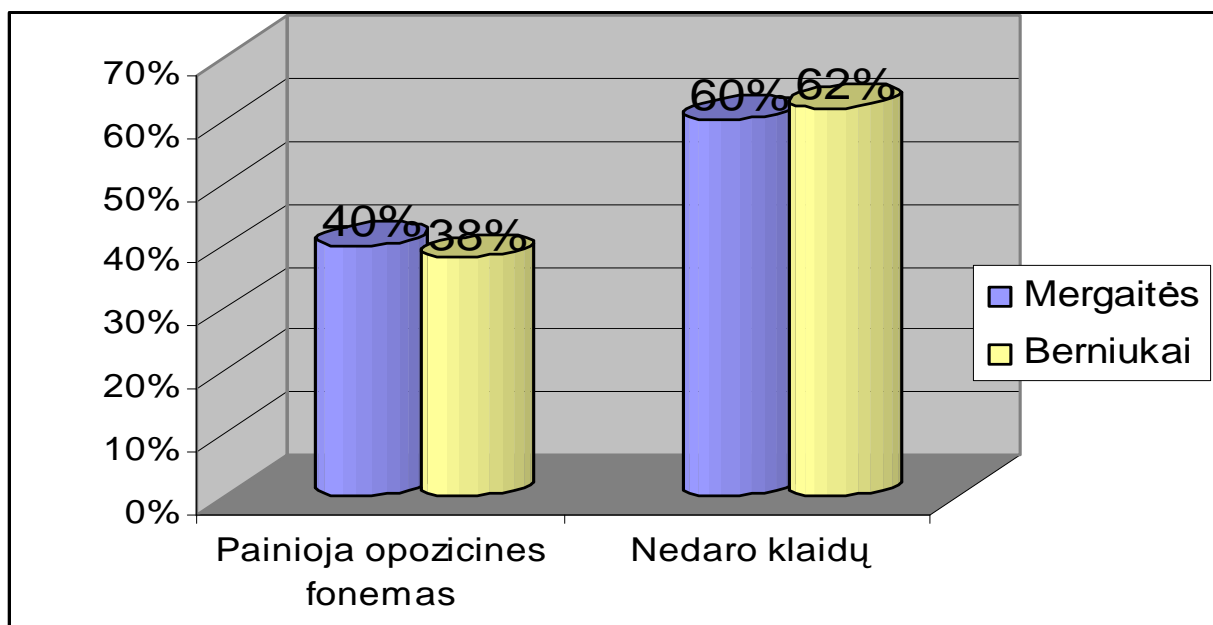
- - Foneminio tipo klaidos sudaro 44,3%
- - Morfologinės klaidos sudaro 15,4%
- - Skaitymo sklandumo trūkumai 31,7%

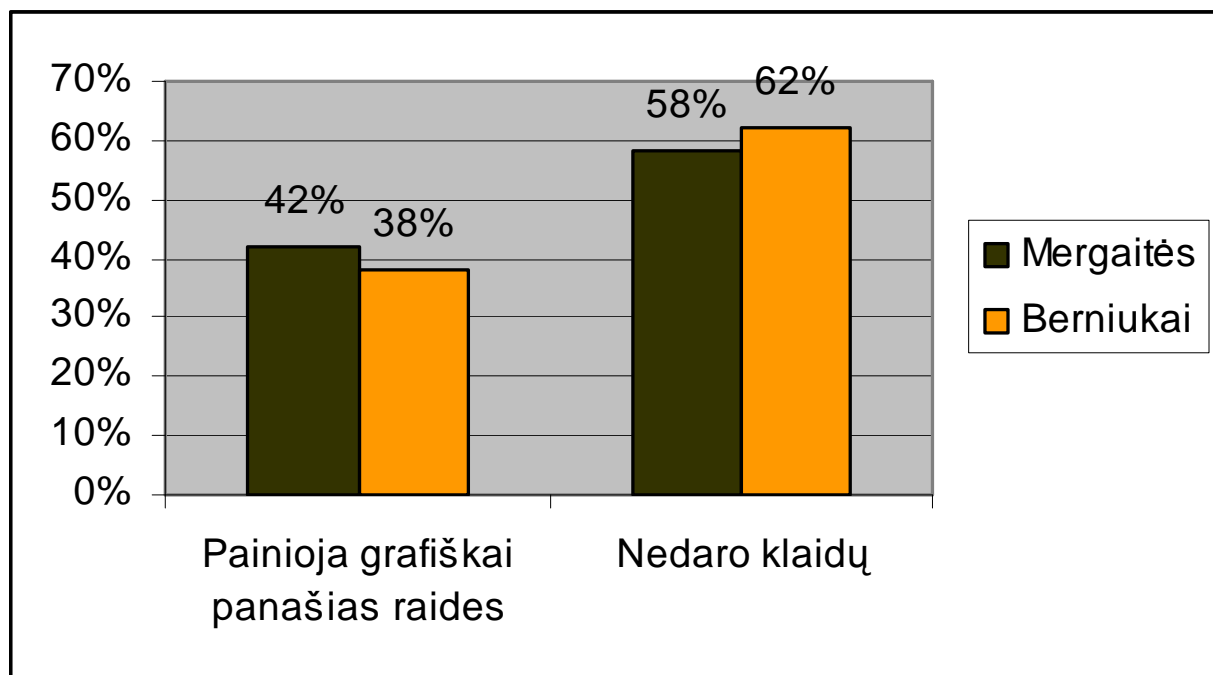
39 pav. Panašių žodžių painiojimas

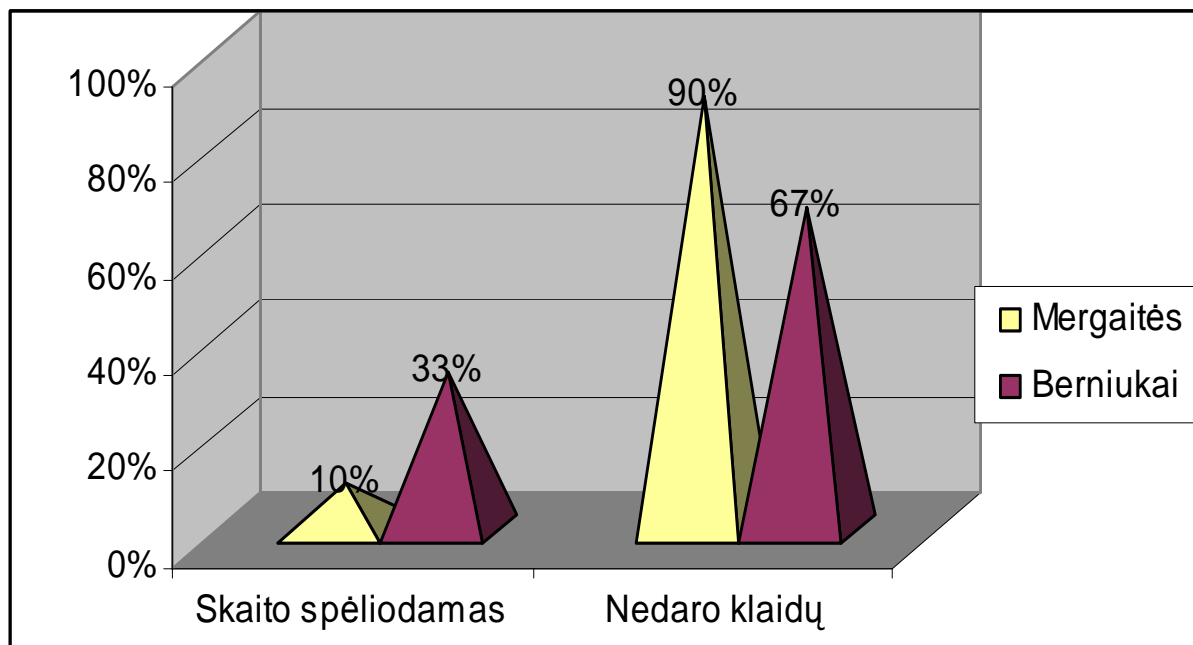
40 pav. Trumpų žodžių painiojimas

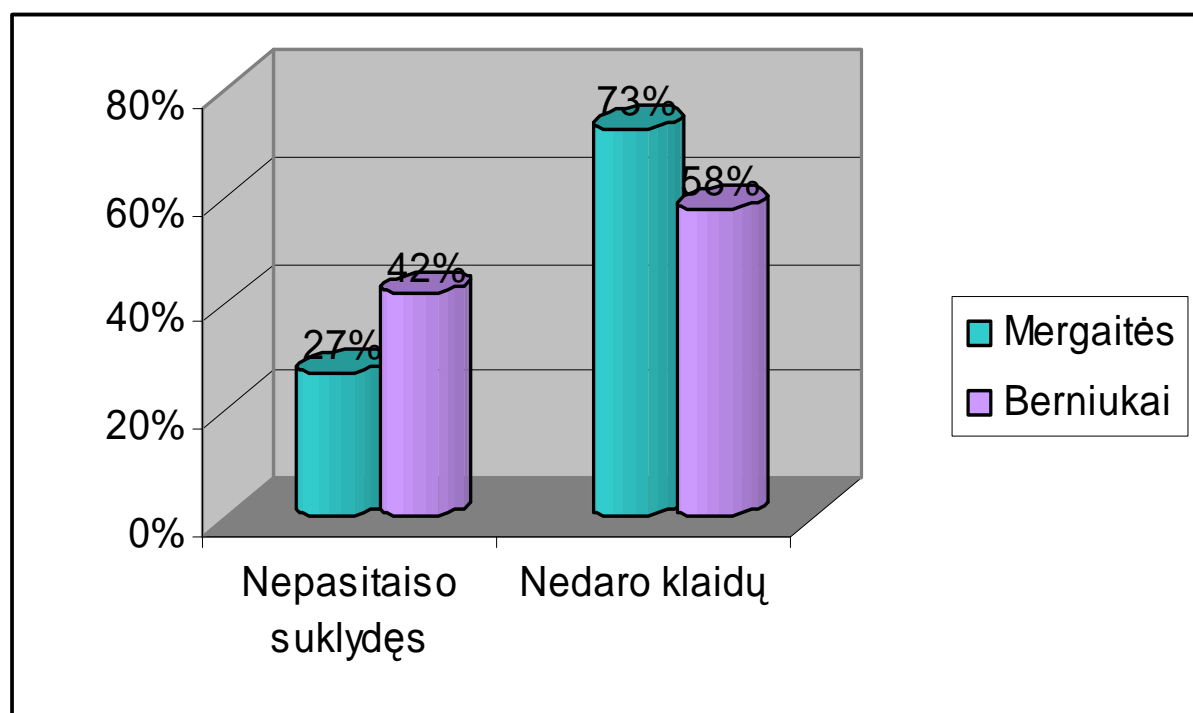
41 pav. Opozicinių fonemų painiojimas

42 pav. Grafiškai panašių raidžių painiojimas

43 pav. Skaitymas spėliojant

44 pav. Nepasitaikymas suklydus

TIRIAMOJO ASMENS TĖVŲ (GLOBĖJŲ) SUTIKIMO FORMA

Aš, (tiriamajo asmens tėvo/mamos (globėjo/os) vardas ir pavardė), sutinku, kad mano sūnui/ dukrai (sūnaus/dukros vardas ir pavardė) būtų atliktas skaitymo gebėjimų vertinimo testas, kurio duomenys bus panaudoti moksliniame darbe „Pradinių klasių disleksiją turinčių mokinių lietuvių kalbos mokymo(si) ypatumai“.

Tiriamajo asmens tėvo/mamos (globėjo/os) parašas ir data _____